

RÉVÉSZ TAMÁS¹:

NEM-SZOKVÁNYOS GAZDASÁGPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK FIGYELEMBEVÉTELE

A NEMZETGAZDASÁGI MODELLEZÉSBN²

INCORPORATING NON-CONVENTIONAL ECONOMIC POLICY MEASURES INTO MACROECONOMIC MODELING

A nagy pénzügyi válság és a koronavírus-válság kezdete óta sok kormány és az EU maga is számos nem szokványos gazdaságpolitikai intézkedés alkalmazására kényszerült. A cikk először megkísérli tisztázni ezen „nem-szokványos” illetve „unortodox” gazdaságpolitikák mibenlétét, majd azt vizsgálja, hogy az ilyen gazdaságpolitikák hogyan tükröződnek az állami kiadások és bevételek sajátos szerkezetében. Az adónemek nagy száma, valamint a sok ágazatspecifikus adó, adókedvezmény, támogatás már önmagában is utalhat a gazdaságpolitika nem-szokványos jellegére. Az ilyen politikák modellezése kihívást jelentő feladat, részben azért, mert ezek a politikák sok rejtett adót és támogatást alkalmaznak a kereszttámogatásoktól és más, az árakat torzító intézkedésektől - például monopóliumok létrehozásától - kezdve egészen a szabályozókedvezményekig és adósságleírásokig. A magyar esetben az élsportra, az egyházakra, a kormány üzeneteit közvetítő médiára, a határon túli magyarokra, valamint a kormányhoz közeli vállalkozók és külföldi befektetők tulajdonában lévő nagyvállalatok beruházásainak támogatására fordított kiadások magas aránya is tanúskodik az unortodox gazdaságpolitika erős újraelosztó és társadalomátalakító szándékáról. A magyar gazdaságpolitika számos intézkedésének felsorolása és csoportosítása, valamint azok speciális, néha egyedi mechanizmusainak megvilágítása után a cikk felvázolja, hogyan lehet ezeket a mechanizmusokat ábrázolni egy számszerűsíthető általános egyensúlyi modellben.

Since the beginning of the great financial crisis and the coronavirus crisis many governments and the EU itself felt compelled to apply a number of non-conventional economic policy measures. After trying to clarify the meaning of these 'unorthodox' policy measures the paper tries to spot such policies by investigating the structure of the government expenditures and revenues. The unusually high number of taxes and the many sector specific taxes, tax expenditures and subsidies may characterise such economic policies. To model such policies is a challenging task, partly because such policies tend to apply many hidden taxes and subsidies starting from

¹ A Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtani Intézetének tudományos főmunkatársa

² A cikk a hasonló című Révész (2019a) műhelytanulmány újabb adatok és szakértői visszajelzések alapján átdolgozott változata.

cross-subsidization and other price distorting measures like creating monopolies to regulation exemptions and debt write offs. In the Hungarian case the high share of expenditures on professional sports, religious organisations, government supporting media, ethnic Hungarians living in the neighbouring countries and on the investments of big companies owned by foreigners or entrepreneurs close to the government illustrate the strong income distributional and social engineering character of the unorthodox economic policies. After listing and grouping the many measures of the Hungarian economic policy and highlighting their special, sometimes unique mechanisms, the paper outlines how one can formulate such mechanisms in a computable general equilibrium model.

BEVEZETÉS

Az USA pénzügyi szektorában 2007-ben kipattant, majd Európára és egyes más régiókra is áttért gazdasági válság rendkívüli és drasztikus beavatkozásokra készítette a nyugati országok vezetőit. Mivel ezekben az országokban a válság kitörése előtti gazdaságpolitika alapját a vezető egyetemeken a makro- és mikroökonómia keretében oktató hagyományos (átfogó elméleti rendszert képező neoklasszikus, illetve keynesiánus) gazdaságelméletek képezték, amiből a gazdasági szakemberek is tanultak, a szakmai és közvélemény jelentős részében az alakult ki, hogy a válságért, legalábbis annak súlyosságáért az ezeket a csődöt mondani látszó elméleteket „vakon” követő gazdaságpolitika a felelős.

Az addig bevett elméletek kiváló „bűnbaknak” is bizonyultak. Ugyanakkor - mivel a válság elhúzódott - egyre nagyobb igény jelentkezett az egyes országokban alkalmazott spontán, azonnali válaszreakcióin túllépve egy hosszabb távon is működő, átgondoltabb és egymással valamiféle elméleti koherenciát mutató elemekből álló új gazdaságpolitika kidolgozására. Az ilyen elméleti rendszer (vagy legalábbis annak látszatának) igényével fellépő gazdaságpolitikákat nevezik „heterodox”, *nem-szokványos* (non-mainstream) vagy a magyar közbeszédben unortodox gazdaságpolitikának.

Noha jelen cikkben nem kívánom tárgyalni a válság okait és értékelni a kormányok azóta követett gazdaságpolitikáját, elkerülhetetlen, hogy először megpróbáljuk tisztázni, mit értsünk a címben megnevezett „nem-szokványos” gazdaságpolitikán. A *második fejezetben* az EU és Magyarország költségvetési adatain (trendjein és egymáshoz való viszonyán) próbáljuk meg kimutatni a gazdaságpolitika nem szokványos jellegét. A *harmadik fejezet* vállalkozik (jelentős mértékben úttörő jelleggel) a nem-szokványos gazdaságpolitikai intézkedések érintett fő makroökonómiai (avagy nemzeti számla) kategóriák szerinti rendszerezésére, csoportosítására. Ennek során a hazai gazdaságpolitikai gyakorlatból számos példát is hozunk. A *negyedik fejezet* tárgyalja a fenti csoportok szerinti tagolásban a vonatkozó nem-szokványos gazdaságpolitikai intézkedések nemzetgazdasági modellekben való ábrázolásának elvi lehetőségeit. Az *ötödik fejezet* példákat mutat be az egyes intézkedések modellbeli ábrázolására. Ennek során a néhány ismert (bár korábban más szituációkra alkalmazott) modellezési technika ismertetése mellett számos új technikai megoldási javaslat felvázolására is sor kerül.

1. A NEM-SZOKVÁNYOS GAZDASÁGPOLITIKÁK MIBENLÉTE

A sokféle pozitív definíciót megkísérlő, de óhatatlanul értékítéletet tartalmazó megfogalmazás helyett jelen műben – ha tetszik, modellezési szempontból – nem-szokványos (*unortodox*) gaz-

daságpolitikának azt nevezzük, ami *formailag* (eszközeiben), illetve *tartalmilag* (célja, alkalmazásának kontextusa, időhorizontja stb. tekintetében) eltérés a vezető egyetemek tankönyveiben tárgyalt (*neoklasszikus*, (*neo-*)*keynesiánus* stb.) gazdaságpolitikai rendszerektől („dobják el a tankönyveiket”).

Hosszabb történeti áttekintés alapján Bod [2014] a jelenlegi „fősodortól” (mainstreamtől) eltérő gazdaságpolitikákat „nem-szokványos” gazdaságpolitikának hívja. Ugyanis e gazdaságpolitikák intézkedései sokszor nem új megoldások, hanem inkább valamelyik korábbi időszakban alkalmazott, esetenként akkor elfogadott módszerek. Fel is veti a következő kérdést: „A régi gyakorlat elővételére vajon mi is lenne a helytálló megnevezés?” (39. oldal)

Természetesen ha igen hosszú időre tekintünk vissza, akkor valószínűleg majdnem minden intézkedéstípusnak vannak (legalábbis formailag) hasonló előzményei. Azonban kicsi a valószínűsége, hogy e formailag hasonló intézkedések mögötti gazdaságfilozófia és az intézkedések kontextusa is hasonló volt. Ezért azt mondhatjuk, hogy egy intézkedés akkor nem-szokványos (vagy rendhagyó), ha (ugyan formailag van előzménye, de) kontextusában, céljában egyedi. Ezért Nyugaton általában *heterodoxnak* hívják (de szintén görög eredetű szóval *eklektikusnak* is mondhatjuk) ezeket a gazdaságpolitikákat, utalva arra, hogy

1. ugyan az egyes eszközeiben nem feltétlen eredeti, de azok *kombinációjában* igen, nem felel meg egyetlen ismert *elméleti keretnek* sem³,
2. *nincs kidolgozva* a saját koherens elmélete

Például a sok országban űzött, a gazdaságot felívelő üzleti konjunktúra idején is mesterségesen élénkítő, ún. *prociklikus* gazdaságpolitika is nyilvánvalóan a heterodox gazdaságpolitikák közé tartozik. Ez nyilvánvalóan ellentétben áll nemcsak a neoklasszikus vagy neoliberais gazdaságelmélettel, hanem a keynesi recepttel is, ami az állami beavatkozást csak válságok, magas munkanélküliség időszakában javasolja. A mai magyar gazdaságpolitika (ami nyugodtan mondható heterodoxnak, mert elegyít számos restriktív és expanzív elemet) is jórészt prociklikus jelleget mutat, gondoljunk csak a nagyvállalatok (köztük a sokat szidott „multik”) „munkahelyteremtő” beruházásaira nyújtott, az ígért munkahelyekre vetítve immár átlag 15 millió forint/fő összegre⁴ nőtt támogatásaira⁵.

A szakirodalom megemlíti, hogy a heterodox gazdaságpolitikák a mainstream álláspontot bírálva hangsúlyozzák a *piac tökéletlenségeit*, a *történeti-társadalmi determinációkat*, és ezzel összefüggésben – ahogy fentebb utaltam rá – céljaiban is összetettebb, a gazdasági célok mellett (sőt azok fölé rendelten) igen ambiciózus *társadalompolitikai célok* is megjelennek. (Ahogy még

³ <https://www.investopedia.com/terms/h/heterodox-economics.asp> : „These schools of thought often combine the macroeconomic outlook found in Keynesian economics with approaches critical of neoclassical economics”,... „Heterodox economics refers to all the theories and schools of thought that are outside the mainstream, market-based approaches.”

⁴ https://nepszava.hu/3045376_millioikat-fizetunk-egy-uj-munkahelyert

⁵ Az Állami Számvevőszék (2019) egyik tavalyi jelentése óvatosan meg is állapítja: „A munkaerőpiac jelentős átalakulása nem indokolja az egyedi munkahelyteremtés közpénzből való további támogatását, ehelyett a tudásintenzív, magas hozzáadott értékkel bíró ipari és szolgáltatási területek támogatásával lehetne kezelni az egyes területeken jelentkező munkaerőhiányból és növekvő munkaerőköltségekből adódó nehézségeket.”

a 80-es években Fodor László gazdaságpolitika tanárunk jellemezte a kapitalista és szocialista gazdaságpolitika különbségét: „A nyugatiak a gazdaság érdekében politizálnak, a keletiek pedig a politika érdekében gazdálkodnak.”). Bod [2014] szerint a jelenlegi, sok vonásában heterodox magyar gazdaságpolitika is különféle radikális *jövedelemátcsoportosítási célokat* követ (lásd például az egykulcsos jövedelemadó alkotmányba emelését) a „munka alapú társadalom” megteremtésétől egészen a különféle csoportok számára *járadékot* biztosító intézkedésekig⁶.

A munkahelyteremtő támogatásokra vonatkozó fenti példánk is nyilvánvalóan (a regionális fejlesztésen túlmenően is) egyéb célokat is követ, a befektetői megítélés javításától kezdve az exporttámogatáson át az ágazati szerkezet kívánt irányba való módosításáig.

A hazai unortodox gazdaságpolitika egyik jellemzője az intézkedések feltehetően előre tervezett *ideiglenessége* [Mihályi, 2016]. Ezt az ideiglenességet azonban nem az általános gazdasági helyzet megváltozása indokolja, hanem a fentebb felsorolt 'magasabb célkitűzések' elérése utáni okafogyottságuk (például az ESMA plakátcég ellehetetlenítése a lámpaoszlopokon elhelyezett hirdetések átmeneti betiltásával, étkezési utalványpiac 'államosítása' az Erzsébet-utalványokkal, nyerőgépek betiltása, majd a kaszinókban való újraengedélyezése), valamint az, hogy az alkalmazott radikális intézkedések sértik mind a hazai, mind az EU-s jogrendszert, ezért tarthatatlanok (például 'pálinka szabadságharc, dinnyekartell, 50%-os felső kulcsú progresszív reklámadó, költségek el nem ismerése az energiaárakban).

A heterodox gazdaságpolitikák erősen kritizálták a mainstream gazdaságpolitikák (főleg a neoklasszikus, de kisebb mértékben a neokeynesi) modellezési hajlamát, és emiatt (és a tisztázatlan és/vagy sokszor hallgatólagos elméleti háttér miatt) is idegenkednek a nem-hagyományos gazdaságpolitikák modellezésétől. A következő fejezetekben viszont éppen a modellezési lehetőségek feltárására teszek kísérletet.

2. A NEM-SZOKVÁNYOS GAZDASÁGPOLITIKÁK TÜKRÖZŐDÉSE A KÖLT-SÉGVETÉSEKBEN

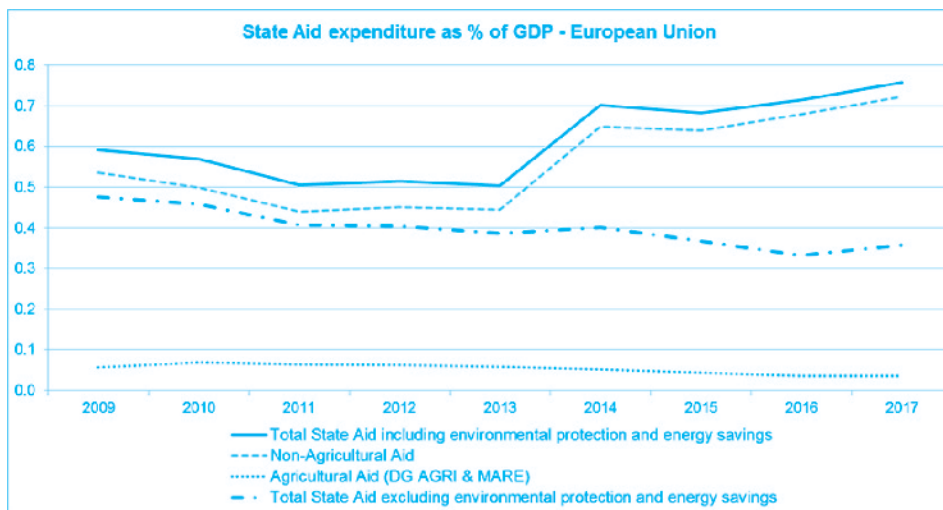
Bár egyes gazdaságpolitikai intézkedések (például a 'plázastop', vagy mesterséges monopolhelyzetek létrehozása) nehezen fejezhető ki az állami pénzügyi statisztikákban megjelenő pénzösszegekben, várható, hogy a nem-szokványos gazdaságpolitika térnyerése valamilyen formában (például trendek, részarányok változása, különböző tételek párhuzamos mozgása) tükröződik az állami költségvetési beszámolóiban.

A nem-szokványos gazdaságpolitikai intézkedések nagy része a vállalatokat érinti, még a háztartásokat célzó intézkedések jelentős része is (például rezsicsökkentés). E fejezetben tehát először az Európai Unió tagállamainak azon vállalati támogatásait tekintjük át, amelyeket be kell jelenteniük az Európai Bizottságnak, illetve azzal engedélyeztetniük kell. Az utóbbi években, főleg amióta a szemmel láthatóan igen korlátozott kapacitásokkal rendelkező ellenőrzési apparátusra támaszkodó Európai Bizottság enyhítette a versenytorzító állami támogatásokra vonatkozó

⁶ Bár ennek közhasznúságát sokan vitatják (a legutóbbi megjelent vélemények közül lásd például Inotai Andrásét a hvg.hu portálon: „Ez a járadékon hízalt réteg alkalmatlan a fejlődést biztosítani.” https://hvg.hu/gazdasag/20190810_Ez_a_jaradekon_hizlalt_reteg_alkalmatlan_a_fejlodest_biztositani?s=hk)

szabályozását és ellenőrzését⁷, jelentősen megnövekedtek az Európai Unióban a vállalatok állami támogatásai. Ezt az 1. ábra érzékelteti (ami a vasúti támogatásokat nem tartalmazza):

1. ábra: Az Európai Bizottságnak bejelentett vállalati támogatások az EU GDP-jének százalékában

Forrás: Európai Bizottság szakszolgálati

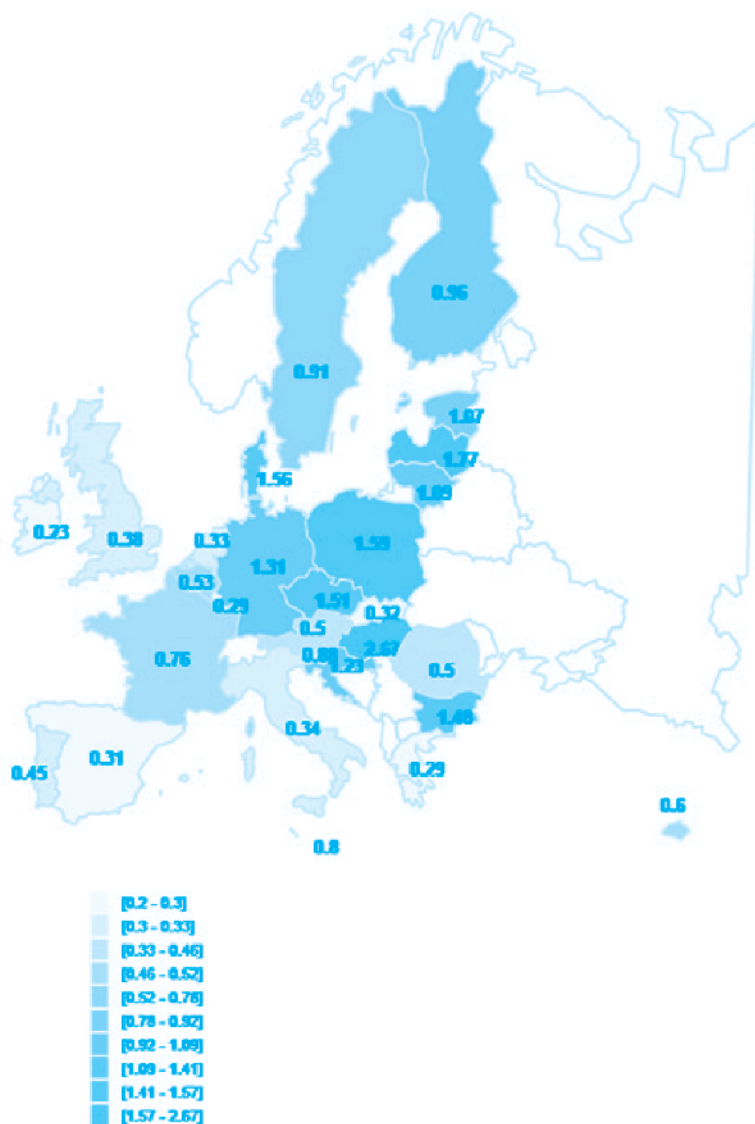
(https://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/state_aid_scoreboard_2018.pdf, 9. oldal)

Az Európai Bizottság (2020) kiadványának részletesebb adataiból az látszik, hogy a hirtelen növekmény főleg a környezetvédelmi vagy energiatakarékosági célúként bejelentett támogatásokban jelentkezik, nem függetlenül attól, hogy az ilyen „fenntarthatósághoz” kapcsolódó támogatásokhoz az új szabályozás szerint nem kell előzetes engedélyt kérni, hanem elég csak bejelenteni (és így csak szűrőpróba-szerű utólagos ellenőrzésre lehet számítani).

A 2017-ig rendelkezésre álló adatokat a bizottság 2019. január 24-én tette közzé. A 2018-ig terjedő adatokat az új bizottság csak 2020. május 7-én, e cikknek a Köz-Gazdaságba 2020. januárban történt befogadása után tette közzé, ráadásul új szerkezetben és formátumban, amiből csak nehezen tehető láthatóvá a támogatások országonkénti célszerkezete. Így a cikk jelen, végleges változatában ezeket csak részben tudjuk tárgyalni. Mindenesetre az eddigi adatokból is látható, hogy a 2017-re az EU összesített GDP-je 0,75%-ára, azaz 116,2 milliárd euróra nőtt összeg meglehetősen aránytalanul oszlik meg a tagállamok között (2018-ban 120,9 milliárd € volt az összesített támogatás, ami az EU GDP-jének 0,76%-a). Ezt a 2. ábra mutatja:

⁷ Az Európai Bizottság 2012-ben hirdette meg a State Aid Modernisation (SAM) programját. Erről bővebben lásd a következő honlapokon: https://ec.europa.eu/competition/state_aid/modernisation/index_en.html és https://ec.europa.eu/competition/publications/cpb/2014/011_en.pdf. Ennek lényege, hogy a gyorsabb és alaposabb elbírálás érdekében a jövőben az egyedi támogatások háromnegyedéhez nem kell előzetes engedélyt kérni, főleg akkor, ha a támogatások a fenntartható gazdasági növekedés erősítését célozzák.

2. ábra: Az Európai Bizottsághoz 2017-ben bejelentett (nem vasúti) vállalati támogatások országoként a GDP %-ában

Forrás: Európai Bizottság szakszolgálati

(https://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/state_aid_scoreboard_2018.pdf, 44. oldal)

A tagországonkénti támogatási arányok 2018. évi adatokkal kiegészített idősorait pedig az alábbi, 1. táblázat mutatja:

1. táblázat Az Európai Bizottsághoz bejelentett vállalati támogatások összetevői 2000 és 2018 között a GDP %-ában (a magyarországi és 2018. évi adatok sötétkék színnel kiemelve)

Év	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012/2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ország																			
Belgium	0,322	0,361	0,369	0,239	0,27	0,32	0,357	0,398	0,41	0,6	0,592	0,43	0,375	0,385	0,41	0,477	0,592	0,499	0,788
Bulgária	:	:	0,444	0,719	0,238	0,112	0,119	0,086	0,042	0,078	0,05	0,803	0,808	1,037	2,235	1,35	1,265	1,322	0,992
Csehország	2,21	1,76	3,624	2,622	0,34	0,42	0,517	0,572	0,701	0,528	0,63	0,765	0,88	1,018	1,06	1,191	1,31	1,414	1,601
Dánia	0,757	0,83	0,736	0,628	0,724	0,689	0,647	0,689	0,711	0,894	0,823	0,876	0,941	0,93	0,89	1,206	1,581	1,508	1,552
Németország	0,712	0,829	1,159	0,852	0,7	0,699	0,711	0,56	0,594	0,796	0,644	0,519	0,447	0,45	1,084	1,227	1,341	1,377	1,454
Észtország	0,097	0,114	0,126	0,083	0,09	0,125	0,079	0,064	0,089	0,08	0,106	0,201	0,26	0,571	0,83	0,933	0,795	0,992	1,022
Írország	0	0,497	0,419	0,28	0,278	0,379	0,435	0,406	0,477	0,46	0,567	0,393	0,313	0,492	0,329	0,156	0,144	0,176	0,163
Görögország	0,441	0,463	0,214	0,329	0,307	0,322	0,342	0,338	0,617	0,841	0,768	1,074	0,84	1,556	0,989	1,326	0,462	0,275	0,299
Spanyolország	0,937	1,076	0,716	0,609	0,523	0,521	0,387	0,371	0,428	0,464	0,406	0,358	0,312	0,254	0,28	0,212	0,216	0,257	0,337
Franciaország	0,381	0,371	0,431	0,368	0,441	0,449	0,445	0,425	0,574	0,689	0,695	0,593	0,659	0,59	0,667	0,721	0,687	0,939	0,791
Horvátország	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	0,344	0,443	0,588	0,996	1,239	1,541
Olaszország	0,398	0,461	0,893	0,425	0,365	0,377	0,391	0,289	0,311	0,297	0,194	0,174	0,466	0,3	0,183	0,179	0,195	0,24	0,306
Ciprus	2,412	2,782	2,988	2,102	1,108	1,135	0,453	0,474	0,428	0,359	0,477	0,597	0,479	0,667	0,63	0,675	0,631	0,527	0,461
Lettország	0,686	0,706	0,475	0,587	0,332	0,597	0,578	1,728	0,502	0,541	0,831	1,083	4,371	2,382	3,017	3,198	2,369	1,669	0,997
Litvánia	0,33	0,159	0,405	0,314	0,147	0,142	0,213	0,177	0,155	0,309	0,31	0,401	0,398	0,322	0,214	0,819	0,831	1,111	1,27
Luxemburg	0,178	0,151	0,229	0,226	0,152	0,145	0,136	0,128	0,145	0,259	0,189	0,195	0,167	0,279	0,308	0,337	0,332	0,255	0,239
Magyarország	1,103	0,995	1,034	1,328	0,888	1,188	1,22	1,024	1,837	1,5	1,866	0,939	0,928	1,189	1,485	1,218	2,106	2,484	1,829
Málta	3,104	3,84	4,036	1,977	3,117	2,962	2,26	1,935	1,648	1,595	1,126	1,342	1,426	1,662	0,959	0,948	0,725	1,12	1,217
Hollandia	0,234	0,183	0,253	0,237	0,234	0,254	0,283	0,245	0,257	0,296	0,323	0,328	0,298	0,275	0,3	0,282	0,317	0,321	0,346
Ausztria	0,245	0,297	0,275	0,423	0,401	0,389	0,689	0,358	0,46	0,725	0,597	0,483	0,526	0,52	0,399	0,52	0,515	0,49	0,459
Lengyelország	0,947	0,628	0,444	2,978	1,039	0,393	0,456	0,425	0,74	0,776	0,801	0,583	0,583	0,578	1,157	0,789	1,06	1,487	1,026
Portugália	1,329	2,16	2,004	2,128	1,367	0,861	0,851	1,223	0,9	0,921	0,846	0,87	0,52	0,269	0,429	0,485	0,379	0,515	0,449
Románia	:	:	1,92	2,368	2,645	0,57	0,674	0,3	0,206	0,144	0,156	0,291	0,458	0,609	0,7	0,769	0,636	0,505	0,545
Szlovénia	0,852	0,923	0,529	0,679	0,514	0,444	0,467	0,342	0,454	0,806	0,796	1,021	1,082	1,164	1,081	1,115	0,809	0,855	0,88
Szlovákia	0,552	0,501	0,423	0,577	0,672	0,67	0,499	0,436	0,473	0,389	0,363	0,225	0,162	0,247	0,397	0,521	0,446	0,296	0,475
Finnország	0,347	0,295	0,308	0,39	0,387	0,397	0,4	0,376	0,443	0,495	0,462	0,645	0,589	0,677	0,743	0,751	0,764	0,828	1,156
Svédország	0,262	0,267	0,253	0,424	0,801	0,893	0,883	0,845	0,821	0,807	0,765	0,739	0,747	0,759	0,745	0,694	0,779	0,905	0,912
Egyesült Királyság	0,131	0,158	0,199	0,171	0,196	0,18	0,176	0,206	0,207	0,23	0,252	0,225	0,257	0,267	0,34	0,342	0,379	0,439	0,38

Forrás: Európai Bizottság Kereskedelmi Főigazgatóság

(https://webgate.ec.europa.eu/comp/redisstat/databrowser/view/AID_SCB_OBJ/default/table?lang=en&category=AID_SCB_OBJ)

A messze kirívóan magas (2017-ben a GDP 2,67%-ára rúgó), ráadásul tendenciájában erősen növekvő magyar vállalattámogatási mérték mögött az alábbi, 2. táblázat szerinti funkcionális megoszlás húzódik meg:

2. táblázat Az Európai Bizottsághoz bejelentett magyarországi vállalati támogatások összetevői 2009 és 2017 között, millió euró

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Összes nem vasúti állami támogatás (1+2)	1331,1	2041,9	1176,5	1173,0	1481,9	1684,0	1443,3	2461,6	3294,7
(1) Nem mezőgazdasági támogatás	1253,6	1846,7	936,1	901,9	1195,1	1445,4	1291,5	2282,7	3127,5
<i>ebből (célok szerint)</i>									
Üzembezárási támogatás	2,6	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Természeti katasztrófák kárenyhítése	0,0	0,0	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kultúra	62,3	60,0	134,9	213,0	340,3	323,4	347,9	670,1	723,2
Foglalkoztatás	202,8	178,0	168,4	167,3	130,5	36,5	113,1	117,8	130,1
Környezetvédelem és energiatakarékosság	38,8	13,4	13,5	39,7	44,0	39,8	64,8	31,8	242,6
Örökségvédelem	0,0	0,7	0,0	0,0	0,1	1,4	0,0	0,0	0,0
Export- és piaca jutási támogatás	1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Regionális fejlesztés	342,0	284,7	241,6	273,1	319,7	839,5	426,6	761,5	879,6
Szerkezetátalakítás, kármentés	24,3	148,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kutatás-fejlesztés az innovációt is beleértve	94,6	30,1	53,5	162,0	300,5	7,0	10,6	256,9	438,3
Ágazatfejlesztés	237,1	904,5	275,7	29,8	37,9	45,7	60,4	63,1	45,4
Kis- és középvállalati és kockázati tőke támogatás	29,2	13,8	16,0	6,7	10,5	139,6	120,6	29,7	45,4
Fogyasztóknak szociális támogatás	0,0	0,0	0,0	0,0	9,0	1,2	0,0	0,0	0,0
Képzés	30,0	28,5	30,2	10,2	2,5	11,2	7,0	6,2	8,9
Egyéb	188,6	180,8	0,0	0,0	0,0	0,0	140,5	345,6	614,0
<i>amiből (a támogatás formája szerint)</i>									
Segély	709,4	1176,1	517,9	644,2	934,2	1131,1	1063,2	2122,4	2884,3
Adókedvezmény	486,2	503,7	403,8	215,7	239,5	179,5	119,1	148,6	208,7
(2) Mezőgazdasági támogatás (DG AGRI & MARE)	77,5	195,2	240,4	271,2	286,8	238,6	151,8	178,9	167,2
Nem vasúti közlekedés támogatása	37,7	172,5	23,0	23,4	24,2	51,6	55,1	43,1	43,4
<i>ebből:</i>									
Légiközlekedés	15,3	148,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,8
Egyéb közlekedés	20,6	21,1	20,6	16,6	19,3	22,9	55,1	43,1	39,5
Vasúti közlekedés támogatása	708,0	728,0	745,0	873,0	846,4	851,7	1435,1	909,7	1128,9

Forrás: Európai Bizottság

(https://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/scoreboard_2018.html, „The 2018 Scoreboard – Main tables” fejezet, „Country fiches” alfejezet, „Hungary” Excel-file: country_fiche_hu_2018.xls)

2/a. táblázat Az Európai Bizottsághoz bejelentett magyarországi vállalati támogatások összetevői 2009 és 2018 között a „State aid scoreboard 2019” jelentésben, millió euró

Év	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Cél										
Összes nem vasúti, nem mezőgazdasági támogatás	1415	1847	954	925	1214	1573	1367	2428	3120	2447
Regionális fejlesztés	504	285	242	273	320	949	489	1023	1223	1098
Környezetvédelem és energiatakarékosság	39	13	14	40	44	40	65	32	222	265
Kutatás-fejlesztés az innovációt is beleértve	95	30	54	162	301	7	11	257	438	359
Képzés	30	29	30	10	3	11	7	6	9	14
Ágazatfejlesztés	237	905	276	30	38	46	71	63	45	46
Kis- és középvállalati és kockázati tőke támogatás	29	14	16	7	11	140	121	30	47	73
Kultúra	62	60	135	213	340	323	469	746	977	437
Foglalkoztatás	203	178	163	167	131	37	113	118	130	142
Fogyasztóknak szociális támogatás	:	:	:	:	9	1	:	:	:	:
Örökségvédelem	:	1	:	:	0	1	:	:	:	:
Szerkezetátalakítás, kármentés	24	149	:	:	:	:	:	:	:	:
Természeti katasztrófák kárenyhítése	:	:	2	:	:	:	:	:	:	:
Export- és piaca jutási támogatás	1	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Üzembezárási támogatás	3	4	23	23	18	18	21	17	11	8
Egyéb	189	181	:	:	:	:	:	136	17	6

Forrás: Európai Bizottság

(a https://webgate.ec.europa.eu/comp/redisstat/databrowser/view/AID_SCB_OBJ/CustomView_1/table?lang=en&category=AID_SCB_OBJ honlapon a táblázat sorainak megfelelő beállításával)

Különösen figyelemreméltó a *Kultúrára* elszámolt kiadások tízszeresre növekedése. A másik árulkodó 'hungarikum', illetve 'hellenikum' (mivel a más EU-országokra vonatkozó táblázatok közül csak a görögországiban volt megfigyelhető hasonló) a korábbi adatközlésben az *Egyéb* rovat nagy súlya, amit aztán a későbbi kimutatásokban valahogy sikerült szétpasszírozni. Ez is azt sejteti, hogy sok esetben a támogatás valódi céljai és mechanizmusai is „nem-szokványosak” lehetnek, nem felelnek meg a hivatalosaknak.

Az Eurostat adatbázisának az állami költségvetést nemzeti számla kategóriákra bontva bemutató adatai (gov_10a_main) szerint, ha csak a (D.31 illetve D.39 kódú) *folyó termék- és termelési támogatásokat* nézzük, akkor 2018-ban GDP-arányosan Magyarország a 1,7%-os mértékével „csak” (holtversenyben Dániával) a 6. volt Belgium, Franciaország, Bulgária, Csehország és Horvátország mögött. De – amint erre még visszatérünk – ez nemcsak a beruházási támogatásokat nem tartalmazza, hanem azokat a (például a rezsicsökkentésben megvalósuló) burkolt támogatásokat sem, amelyeket a kormány egyes fogyasztói rétegek, illetve ágazatok helyzetének javítására nyújtott. A D.92-es kódú *beruházási támogatások* rangsorában viszont a GDP 1,4%-ára rúgó támogatási aránnyal **Magyarország messze a legelső az EU-ban** (bár Bulgáriára és

Horvátországra nincs adat), a 2. helyezett Németország is csak a GDP 0,9%-át költötte beruházási támogatásra. Ha a folyó és beruházási támogatásokat összeadjuk, akkor **a 3,1%-os összesített támogatási részarányval Magyarország a 3. helyen áll** Belgium (4,2%) és Franciaország (3,5%) után (Bulgária és Horvátország fentiek miatt ebben a rangsorban sem szerepel)⁸.

A fenti jelenségek a hazai költségvetési statisztikákban is tetten érhetők: a 2010-es zárszámadást a 2020-as költségvetési tervvel összevetve⁹ az látható, hogy a *gazdasági funkciók* kiadásai a GDP 7,1%-áról a 7,7%-ára, a *Szórakoztató, kulturális, vallási tevékenységek és szolgáltatások* funkció kiadásai pedig még ennél is nagyobb arányban, a GDP 1,4 %-áról a 2,4%-ára nőttek annak ellenére, hogy az összes állami kiadás a GDP 50,5%-áról a 43,5%-ára csökkent. Mindez felveti a kérdést, hogy ezek a támogatások mennyiben takarnak újszerű konstrukciókat, és az ilyen újszerű konstrukciók mennyire jelennek meg a fenti és hasonló statisztikákban.

Az Eurostat letölthető adatbázisának (<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>) a költségvetési kiadások (az ún. COFOG-osztályozási rendszer szerinti bontásban kimutatott) kiadási kategóriánkénti bontott, 2018-ig bezárólag rendelkezésre álló adataiból (gov_10a_exp kódú adattállomány) és a magyar állami költségvetési zárszámadási statisztikákból (a kiadásoknak az ún. funkcionális megoszlásokat mutató mellékleteiből)¹⁰ az is látható, hogy a *Szórakoztató, kulturális és vallási tevékenységek* csoport gyorsan növekvő összege és részaránya elsősorban az (él)sport és az egyházak – más fejlett országokban gyakorlatilag ismeretlen – támogatásának sokszorosára való növekedésének köszönhető.

A költségvetési kiadások fenti, funkcionális megoszlás szerinti kimutatásaihoz azonban hozzá kell tenni, hogy azok nemcsak az államháztartáson kívüli szereplőknek (vállalatoknak, háztartásoknak stb.) nyújtott pénzbeli támogatásokat tartalmaznak, hanem ezekkel összevonva az államháztartásnak saját intézményeire fordított kiadásait is. A magyar kimutatásokhoz fontos még tudni, hogy a *határon túli magyarokra* fordított 2009. évi 9 milliárd forintról¹¹ 2018-ra 133 milliárd forintra nőtt összeg nem elkülönítve jelenik meg, hanem szétosztva az oktatási, egészségügyi, kulturális, vallási, gazdasági funkciók között. Sajnos még a Zárszámadás fejezeti kötetének részletes adatait átböngészve sem lehet teljesen megbízhatóan megmondani, hogy egy adott költségvetési (al)címen kimutatott kiadás melyik funkcióba tartozik. Ugyan újabban feltüntetik az egyes tételek funkcionális besorolására vonatkozó kódot is, az említett összesítő táblázatban más kódok szerepelnek, amik csak hozzávetőlegesen feleltethetők meg mind a COFOG kódok-

⁸ A Magyarországon 2018-ban a GDP 0,4%-át kitevő, D.99 kódú *egyéb tőketranszfer*ek elemzésére nem vállalkoztam, mert ezek többnyire olyan, a kormányzatnak a saját vállalataival folytatott adósságáthelyezésével, természeti katasztrófák okozta és a biztosítási fedezetek hiányával kapcsolatos károk megtérítésével, elszámolt, de be nem hajtható adókkal kapcsolatos tételeket tartalmaznak, amelyek sürgősségi helyzetben felmerülő transzferok, és nem gazdaságpolitikai döntéseket tükröznek. (Lásd erről: http://www.hagen-bobzin.de/vorlesungen/others/esa95/chap04_67.html).

⁹ A továbbiakban nem foglalkozunk a 2019. illetve 2020. évi költségvetési tervekkel, mert a túl korai törvénybe iktatás és az igen nagy (a tapasztalatok szerint a kormány szabad költségekészítési keretét megnövelő) tartalékok elköltési szerkezetének ismeretlensége miatt a tervezett számok nem hasonlíthatók össze a tényszámokkal.

¹⁰ <https://www.parlament.hu/irom41/07556/07556.html>, <http://kfib.hu/hu/torvenyek-zarszamadasko>

¹¹ [hvg.hu 2019.VII.26.](http://hvg.hu/2019.VII.26) <https://24.hu/kulfold/2019/07/26/semjen-zsolt-beszolt-az-utodallamoknak/>

nak, mind a kiadási tételeknél feltüntetett funkcionális kódoknak. Ezt a megfeleltetési problémát parlamenti képviselők is panasztolták, de tudtommal eddig kielégítő választ nem kaptak.

Az eredményeket az alábbi 3. számú táblázat foglalja össze, amelyben a kevésbé fontos, illetve a heterodox gazdaságpolitika szempontjából érdektelen tételeket nem tüntettem fel.

A 3. táblázat értékelése előtt még egy fontos módszertani megjegyzést kell tenni: a feltüntetett kiadások nem tartalmazzák az *adókedvezményeket*, amelyek nemcsak az angol szakkifejezés (*tax expenditure*) szerint tekintendők az állami kiadások egy fajtájának, hanem az egységes bírói gyakorlat szerint is *közpénznek* minősülnek, azaz be nem fizetésük a közpénz felhasználásának (kiadásnak) tekinthető. E cikkben nem térhetünk ki az adó-, adóalap-, adókulcs-kedvezmények, adóhitelek, rejtett támogatások stb. komplex rendszerének értékelésére (ennek elvi tisztázásáról már a Révész–Zalai [1992] cikkünkben is részletesen írtunk), ezért táblázatunk csak a hivatalos, nyílt támogatásokat tartalmazza. Az adókedvezményekre, rejtett támogatásokra csak egyes tételek értékelése kapcsán térünk ki, amennyiben e tételeknél ezek szerepe jelentős.

E Cikk nyomdába kerülése előtti napokban nyújtotta be a Pénzügyminiszter az Országgyűlésnek a 2019. évi állami költségvetési zárszámadást. Mivel ennek a számunkra fontos kategóriái (GDP_arányos) számadataiban kevés lényeges változást fedeztem fel, az Eurostatnak a megfelelő 2019. évi adatokat még nem tartalmazó adatbázisával való összehasonlítás számos akadályt jelentett volna, így a rendelkezésre álló rendkívül rövid időre és a nagyobb adatmennyiség bemutatásának a megadott terjedelmet és táblázat formátumokat szétfeszítő jellegére is tekintettel az alábbi 3. és 4. táblázatokban nem szerepelnek a 2019. év adatai. Viszont e táblázatok értékelésénél megemlítem azon 2019. évi adatokat, amelyek érdemi eltérést mutatnak a 2018. évi megfelelőjüktől. A 2019. évi adatoknak egyébként, mint az idei koronavírus járvány okozta recesszió előtti utolsó „békeév” adatainak majd egy a 2020. évi adatok ismertté válása utáni új elemzésben lesz fontos szerepe.

3. táblázat Az államháztartás kiadásainak funkcionális összetétele, alakulása, szerkezete és összehasonlítása az európai uniós szintű szerkezettel

Állami működési funkciók			Államháztartás konszolidált kiadása, millió Ft		Államháztartás konszolidált kiadása a GDP százalékában			Kiadások az Európai Unióban (EU28) a GDP %-ában		A magyarországi és EU kiadási részarány hányadosa		
Hazai kódja (közelítő)	Eurostat kódja	Megnevezése	2017. évi tény, Eurostat adatokból	2018. évi tény, Eurostat adatokból	2010. évi	2017. évi	2018. évi	2010. évi	2018. évi	2010. évi	2017. évi	2018. évi
	TOTAL	Összesen	18 241 988	19 917 195	49,20	46,97	46,69	50,10	45,80	0,98	1,02	1,02
F01,15	GF01	Általános közösségi szolgáltatások és államadósság-kezelés	3 082 256	3 559 350	9,38	7,94	8,34	6,80	5,80	1,38	1,37	1,44
F01.a-c	GF0101	Törvényhozó és végrehajtó szervek, államháztartási intézmények, külügyek	1 345 803	1 744 293	4,08	3,47	4,09	1,90	1,90	2,15	1,93	2,15
F01.f	GF0103	Egyéb általános közösségi szolgáltatások	457 807	531 427	0,64	1,18	1,25	1,10	1,10	0,58	1,18	1,14
F01.d	GF0104	Alap kutatás	135 235	151 078	0,38	0,35	0,35	0,50	0,50	0,76	0,70	0,70
F15	GF0107	Államadósság-kezelés (kamatkiadások)	1 082 954	1 065 149	4,19	2,79	2,50	2,80	1,90	1,50	1,33	1,32
F2	GF02	Védelem	422 080	402 071	1,18	1,09	0,94	1,50	1,30	0,79	0,84	0,72
F3	GF03	Rendvédelem és közbiztonság	899 059	960 503	1,83	2,32	2,25	1,90	1,70	0,96	1,36	1,32
F03.b	GF0301	Rend- és közbiztonság	533 603	596 992	1,07	1,37	1,40	1,00	0,90	1,07	1,52	1,56
F03.a	GF0303	Igazságszolgáltatás	159 152	178 567	0,39	0,41	0,42	0,40	0,30	0,98	1,37	1,40
F03.d	GF0304	Büntetés-végrehajtási igazgatás és működtetés	108 102	82 189	0,16	0,28	0,19	0,20	0,20	0,80	1,40	0,95
F9-13	GF04	Gazdasági funkciók összesen	2 865 830	3 265 453	5,90	7,38	7,65	5,20	4,20	1,13	1,76	1,82
F13	GF0401	Egyéb gazdasági tevékenységek	798 225	774 093	1,58	2,06	1,81	1,40	0,90	1,13	2,29	2,01
F10	GF0402	Mező-, erdő-, hal- és vadgazdálkodás	202 207	183 313	0,47	0,52	0,43	0,30	0,20	1,57	2,60	2,15
F09	GF0403	Tüzelő- és üzemanyag, energiaellátási feladatok	103 802	65 678	0,03	0,27	0,15	0,20	0,30	0,15	0,90	0,00
F11	GF0404	Bányászat és ipar	28 626	44 090	0,08	0,07	0,10	0,20	0,10	0,40	0,70	0,00
F12.a,b,d	GF0405	Közlekedés	1 460 869	1 881 256	3,22	3,76	4,41	2,30	2,00	1,40	1,98	2,21
F12.c	GF0406	Távközlés	17 841	17 155	0,02	0,05	0,04	0,00	0,00			0,00

3. Táblázat (folytatás)

Állami működési funkciók			Államháztartás konszolidált kiadása, millió Ft		Államháztartás konszolidált kiadása a GDP százalékában			Kiadások az Európai Unióban (EU28) a GDP %-ában		A magyarországi és EU kiadási részarány hányadosa		
Hazai kódja (közelítő)	Eurostat kódja	Megnevezése	2017. évi tény, Eurostat adatokból	2018. évi tény, Eurostat adatokból	2010. évi	2017. évi	2018. évi	2010. évi	2018. évi	2010. évi	2017. évi	2018. évi
F13-ban	GF0407	Egyéb ágazatokkal kapcsolatos kiadások	167 577	198 495	0,26	0,43	0,47	0,20	0,20	1,30	4,30	0,00
F13-ban	GF0408	Gazdasági ügyekhez kapcsolódó kutatás-fejlesztés	60 141	70 022	0,23	0,15	0,16	0,40	0,40	0,58	0,38	0,00
F13-ban	GF0409	Egyéb gazdasági ügyek	26 542	31 351	0,02	0,07	0,07	0,10	0,10	0,20	0,70	0,00
F14	GF05	Környezetvédelem	171 081	188 293	0,58	0,44	0,44	0,90	0,80	0,64	0,55	0,55
F07	GF06	Lakásügyek, települési és közösségi tevékenységek	283 546	299 705	0,66	0,73	0,70	0,90	0,60	0,73	1,22	1,17
F5	GF07	Egészségügy	1 839 696	2 016 662	5,01	4,74	4,73	7,30	7,10	0,69	0,67	0,67
F08	GF08	Szórakoztató, kulturális, és vallási tevékenységek	1 312 014	1 361 281	1,78	3,38	3,19	1,20	1,10	1,48	3,07	2,90
F08.a	GF0801	Sport- és szabadidős tevékenységek	452 680	424 107	0,36	1,17	0,99	0,40	0,30	0,90	3,90	3,30
F08.b	GF0802	Kulturális tevékenységek	450 507	538 552	0,79	1,16	1,26	0,50	0,40	1,58	2,90	3,15
F08.c	GF0803	Műsorszórásai és kiadói tevékenységek	143 839	157 133	0,32	0,37	0,37	0,20	0,20	1,60	1,85	1,85
F08.d	GF0804	Hiteleti tevékenységek, nemzetiségi közfeladatok	216 366	181 436	0,29	0,56	0,43	0,10	0,00	2,90		
	GF0806	Egyéb szabadidős, kulturális, vallási tevékenység	48 155	59 644	0,01	0,12	0,14	0,00	0,00			
F08.f		Egyéb közösségi és kulturális tevékenységek	134 248	146 745	0,13	0,35	0,34					
F04	GF09	Oktatás	1 987 182	2 183 983	5,52	5,12	5,12	5,20	4,70	1,06	1,09	1,09
F06	GF10	Társadalombiztosítási és jóléti szolgáltatások	5 379 244	5 679 894	17,36	13,85	13,31	19,30	18,60	0,90	0,74	0,72
F06.e	GF1004	Családi pótlékok és gyermekeknek járó juttatások	798 204	717 261	2,57	2,06	1,68	1,90	1,70	1,35	1,21	0,99
F06.d	GF1005	Munkanélküli ellátások és foglalkoztatást elősegítő képzések	115 914	108 461	0,80	0,30	0,25	1,70	1,20	0,47	0,25	0,21
F06.d		Munkanélküli ellátások	60 785	69 435	1,09	0,16	0,16					
	GF1006	Bérlakás fenntartás és támogatás	56 416	33 931	0,62	0,15	0,08	0,50	0,40	1,24	0,30	0,20
F06.f	GF1007	Egyéb szociális támogatások	297 132	322 004	0,80	0,77	0,75	0,70	0,90	1,14	0,77	0,83

Forrás: Állami költségvetési zárszámadások (fu_kon_2010.pdf, fu_kon_2017.pdf és fu_kon_2018.pdf file-ok), Eurostat adatbázis (gov_10a_exp.xls file Data50 és Data65 munkalapok).

A magyar és EU-s adatok összefoglalását és azok összehangolásának, valamint a GDP-arányos mutatók számításának részleteit a COFOG.xlsx Excel-file tartalmazza.

A táblázatban a társadalombiztosítási kiadások között nem tüntettem fel annak legnagyobb összetevőjét, a nyugdíjkiadásokat. Ennek oka az a sokak által figyelmen kívül hagyott tény, hogy a magyar nyugdíjak *nettó nyugdíjak*, míg az EU-ban általában a nyugdíjak (a kifizetéskor) adókötelesek¹², így közvetlenül nem hasonlíthatók össze a magyar nyugdíjakkal. Ez a példa is jól érzékelteti a nemzetközi összehasonlítások óriási buktatóit. A magyar és EU-átlag összehasonlításánál esetenként rámutatok az eltérő módszertan okozta eltérésekre is.

A táblázat értékelésénél mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy a 2010-2018 időszaknak mind az elején, mind a végén a magyar államháztartási kiadásoknak a GDP-hez való aránya meglepő módon majdnem teljesen megegyezett az EU átlagával, de amíg ez utóbbi 8 év alatt 4 százalékponttal csökkent, a magyar csak 2,5 százalékpontnyit (49,2%-ról 46,7%-ra csökkent a GDP arányában). Igaz, 2019-re tovább csökkent 45,8 %-ra, az EU 2018-as átlagára. Kérdés, hogy e jelentősen csökkenő összkiadási részarány miatt, illetve ellenére mely tételek részaránya csökkent, illetve nőtt, és ez mennyire tér el az EU-s átlagtól.

A nagyobb kategóriák közül legnagyobb mértékben a kamatkidadások részaránya csökkent (mintegy 40%-kal), a környezetvédelmi kiadások valamint a jóléti szolgáltatások és juttatások részaránya pedig egynegyedével. Ennél kisebb arányban csökkent az egészségügyi és oktatási kiadások részaránya. A sportcélú kiadások illetve az egyházak támogatásának részaránya háromszorosára nőtt (a költségvetési zárszámadások szerint előbbi a GDP 0,24%-áról 0,77%-ára, utóbbi pedig 0,11%-áról 0,33%-ára), a kulturális kiadások részaránya pedig mintegy másfélszeresére nőtt.

A nem eléggé bennfentesek tisztánlátását akadályozó tényezőkre példaként megemlíthető, hogy a Hungaroring versenyek támogatására fordított, a 2010-es 5 milliárd forintról 2018-ra már 13 milliárd forintra megnőtt kiadás¹³ is a („verseny- és él-”) sportcélú kiadásoknál van elszámolva.

Az EU-val való összehasonlításból pedig az látszik, hogy az EU-ban Magyarországon kívül gyakorlatilag nem létezik az egyházak állami támogatása, a sportcélú támogatások részaránya pedig 2018-ra az EU átlag három és félszeresére ugrott. De ha ehhez hozzávesszük a (más EU-országokban elenyésző) sportcélú adókedvezmények 141 milliárd forintos adókedvezményét (amiből 128,3 milliárd volt a társasági adóból, 12,6 milliárd pedig a pénzügyi szervezetek különadójából), akkor összesen a GDP 1,1%-a ment a sportra (a Zárszámadást átböngészve kimondható, hogy 1-2 milliárd forintot leszámítva mind az élsportra), ami szintén csaknem négyszerese az átlagos EU-s részaránynak. Sőt, a 2019. évi 169,3 milliárd forint adókedvezményt figyelembe véve a sportcélú kiadások elérték a GDP 1,2 %-át.

A kulturális kiadások részaránya 3,2-szerese, a mezőgazdaságra fordított kiadások 2,1-szerese, az „egyéb gazdasági tevékenységek”-re fordított kiadások 2-szerese, a törvényhozó és végrehajtó hatalom szerve(zete)ire fordított kiadások 2,2-szerese, a közlekedésre fordított kiadások 2,2-szerese, a műsorszórásra (állami médiára és egyes médiák támogatására) fordított kiadások

¹² piacesprofit.hu, 2019.12.05.: „Nemcsak a nyugdíjakkal van itt baj, hanem a nyugdíj előtt állók fizetésével is” <https://piacesprofit.hu/tarsadalom/nemcsak-a-nyugdijakkal-van-itt-baj-hanem-a-nyugdij-elott-alkok-fizetesevel-is/>

¹³ g7.hu, 2018. augusztus 6. (<https://g7.hu/vallalat/20190806/ezuttal-12-milliardba-kerult-a-magyar-nagy-dij-es-ez-mar-tenyleg-sok/>)

1,6-szorosa, a „rend- és közbiztonságra” fordított kiadások pedig 1,56-szorosa volt az átlagos EU-s részarányának. Ez utóbbi azonban magába foglalja a határrendészetre és ún. „terrorelhárításra” fordított hatalmas összegeket is¹⁴, a rendes közbiztonsági kiadások messze nem haladják meg az EU átlagot.

A kulturális kiadásokat kiegészítette (2018-ban mintegy 50 milliárd forintnyi) társasági adókedvezmény, amely azonban főleg a kirívó visszaélések miatt 2019-től megszűnt. A kulturális támogatások forrásai között szerepel az ún. üres hordozó díj vagy magáncélú másolásokhoz kapcsolódó díj¹⁵, melyet a magáncélú másolásra alkalmas adathordozókra vetnek ki vitatható, kollektív büntetés jelleggel¹⁶.

Az egyéb gazdasági tevékenységekre fordított kiadások többek között magukban foglalják az (2018-ban 20 milliárd forintos) úgynevezett *nagyvállalati beruházási támogatásokat*, a *befektetésösztönzési célú iránymutatást* (2018-ban 74 milliárd forintos, 2019-ben pedig már majdnem 82 milliárd forintos) támogatási kiadásait, a *gazdaságfejlesztési célú iránymutatást* (2018-ban 3 milliárd forintos) támogatási kiadásait, a különféle kárpát-medencei gazdaságfejlesztési programok (2018-ban mintegy 29 milliárd forintos, 2019-ben pedig már 40 milliárd forintos) kiadásait, a *turisztikai célú iránymutatásokat* (2018-ban 87, 2019-ben 103 milliárd Ft-os) kiadásait, valamint a rokkantfoglalkoztatás támogatásának (2018-ban 40 milliárd forintot kitevő) kiadásait is¹⁷.

A felsorolt beruházási támogatásokhoz hozzászámítandók a 2018-ban összesen mintegy 70 milliárd forintra rúgó beruházási-fejlesztési jogcímű társasági adókedvezmények.

E nagyvonalú állami költésekkel szemben áll az a tény, hogy az EU átlagánál még arányaiban is kevesebbet költ a magyar állam a következő területekre: alapkutatásokra (30%-kal), védelemre (28%-kal), környezetvédelemre (45%-kal!), egészségügyre (33%-kal) és szociális juttatásokra (28%-kal). Ez utóbbin belül gyakorlatilag mindegyik tételt tekintve elmaradunk az EU-átlagtól, leginkább a munkanélküli ellátásokban (még a munkaerő-közvetítési és átképzési kiadásokkal együtt is) 79%-kal, bérlakásokban 80%-kal, egyéb kirekesztettséggel kapcsolatos támogatásokban 17%-kal. Csak a családtámogatásokban azonos a magyar kiadási részarány az EU átlagával, de minden jogszabályváltozás, elemzés, nyilatkozat és statisztikai adat szerint ennek zöme (például a gyermekgondozási díj) a magasabb jövedelmű családok támogatásainál jelentkezik, csakúgy, mint az itt nem megjelenő – egyébként az EU-n belül szokásos mértéken felüli – családi adókedvezmény is.

Ebből a rövid bemutatásból is érzékelhető a magyar gazdaságpolitika – legalábbis Európában – nem-szokványos jellege. Természetesen, ahhoz, hogy teljesebb képet kapjunk, a bevételi oldal szerkezetét is meg kell vizsgálni. Ezt a 4. táblázat szemlélteti:

¹⁴ A Népszava 2019. július 29-i cikke szerint („Jóléti megszorításokkal operálnak Orbánék”, https://nepszava.hu/3044757_joleti-megszoritasokkal-operalnak-orbanek) évi 150 milliárd a határvédelemre fordított évi kiadás. Az ilyen célú kiadások egyébként szintén meglehetősen szétszórva és nehezen beazonosítható módon jelennek meg a költségvetési zárszámadásokban.

¹⁵ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17K0661.SJH&txtreferer=00000001.TXT>

¹⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Üreshordozó-díj>

¹⁷ 2019-ben ráadásul olyan új támogatási címek is megjelentek az „egyéb gazdasági tevékenységek és szolgáltatások” kiadásai között mint a debreceni Mercedes-gyár infrastruktúrájára fordított 36 milliárd Ft, az építőipari ágazat technológiai fejlesztéseit támogató 24 milliárd forint, valamint az Eximbank tőkeemelésére fordított 25 milliárd Ft.

4. táblázat Adó- és járulékbételek Magyarországon és az Európai Unió átlagában
(Az adók az Európai Unió intézményeibe történő vámbefizetéseket is tartalmazzák)

Kategória kódja és megnevezése	sorszám és soregyezés	Magyarország				Európai Unió	
		milliárd forintban		A GDP %-ában		2010	2018
		2010	2018	2010	2018		
D.2 Termelési és importadók	1=2+26	4 780	7 921	17,53	18,57	13,0	13,6
D.21 Termékadók	2=3+4+13	4 348	7 090	15,95	16,62	10,8	11,3
D.211 Hozzáadottérték-adó típusú adók	3	2 326	4 130	8,53	9,68	6,7	7,1
D.212 Importadók és importvámok a hozzáadottérték-adók kivételével	4=5+6	35	78	0,13	0,18	0,4	0,5
D.214 Termékadók a hozzáadottérték-adók és az importadók kivételével	13=14+...+25	1 987	2 882	7,29	6,76	3,7	3,7
D.214A Jövedéki adók és fogyasztási adók	14	880	1 224	3,23	2,87	2,4	2,2
D.214B Bélyegilletékek	15			-	-	0,3	0,3
D.214C Pénzügyi és tőkeműveletekre kivetett adók	16	78	148	0,28	0,35	0,3	0,4
D.214D Gépjármű-nyilvántartási adók	17	30	25	0,11	0,06	0,1	0,1
D.214E Szórakoztatóipari tevékenységekre kivetett adók	18	1	14	0,00	0,03	0	:
D.214F Lottójátékokra, szerencsejátékokra és fogadásra kivetett adók	19	63	39	0,23	0,09	0,2	0,2
D.214G Biztosítási díjakra kivetett adók	20	4	84	0,01	0,20	0,2	0,3
D.214H Egyéb, meghatározott szolgáltatásokra kivetett adók (valószínűleg a tranzakciós adóval)	21		324	-	0,76	0,1	0,2
D.214I Általános forgalmi adók	22	905	965	3,32	2,26	0	0
D.214L Egyéb, máshová nem sorolt termékadók	25	27	59	0,10	0,14	0,1	0
D.29 Egyéb termelési adók	26=27+...+34	432	831	1,58	1,95	2,2	2,3
D.29A Földekre, épületekre vagy egyéb építményekre kivetett adók	27	82	204	0,30	0,48	1	1,1
D.29B Állóeszközök használatára kivetett adók	28	71	81	0,26	0,19	0,1	0,1
D.29C Az összbértömeg után kivetett adók és létszámadók	29	114	410	0,42	0,96	0,6	0,6
D.29E Üzleti vagy szakmai engedélyekért fizetett összegek	31	158	104	0,58	0,24	0,1	0,1
D.29F Környezetszennyezésre kivetett adók	32	7	32	0,03	0,08	0	0,1
D.29H Egyéb, máshová nem sorolt termelési adók	34	0		0,00	-	0,4	0,3
D.5 Folyó jövedelem-, vagyon-, stb. adók	35=36+47	2 128	2 857	7,80	6,70	12,1	13,2
D.51 Jövedelemadók	36=38+41+44+...+46	2 064	2 773	7,57	6,50	11,3	12,3
D.51M Egyének vagy háztartások jövedelmére kivetett adók, beleértve az eszköztartási nyereséget	37=38+39	1 735	2 202	6,36	5,16	8,8	9,5
D.51O Vállalatok jövedelmére vagy nyereségére kivetett adók, beleértve az eszköztartási nyereséget	40=41+42	313	512	1,15	1,20	2,3	2,7

D.51E Egyéb, máshová nem sorolt jövedelemadók	46	17	60	0,06	0,14	0,1	0,1
D.59 Egyéb folyó adók	47=48+...+53	64	83	0,23	0,20	0,9	0,9
D.59A Tökére kivetett folyó adók	48		1	–	0,00	0,5	0,5
D.59D. Háztartások által engedélyekért fizetett adók	51	47	53	0,17	0,12	0,3	0,2
D.59F Egyéb, máshová nem sorolt folyó adók	53	17	30	0,06	0,07	0,2	0,2
D.91 Tőkeadók	54=55+...+57	9	16	0,03	0,04	0,2	0,3
D.91A Tőketranszferekre kivetett adók	55	6	9	0,02	0,02	0,2	0,2
D.91B Tőkeilleték	56	2	8	0,01	0,02	0	0
ODA Összes adóbevétele	58=1+35+54	6 917	10 794	25,37	25,30	25,3	27,1
D.61 Nettó társadalombiztosítási hozzájárulások	59=60-63+66+69+77	3 247	5 251	11,91	12,31	13,2	13,3
D.611 Munkaadók tényleges társadalombiztosítási hozzájárulásai	60=61+62=64+65	2 073	2 729	7,60	6,40	7,0	7,0
D.612 Munkaadók imputált társadalombiztosítási hozzájárulásai	66=67+68	25	22	0,09	0,05	0,9	0,8
D.613 Háztartások tényleges társadalombiztosítási hozzájárulásai	69=70+71=72+76	1 149	2 500	4,21	5,86	5,3	5,5
D.613C Háztartások tényleges kötelező társadalombiztosítási hozzájárulásai	72=73+74+75	1 147	2 499	4,21	5,86	5,1	5,4
ODC adókból és a nettó társadalombiztosítási hozzájárulásokból származó összes bevétel (az imputált TB hozzájárulásokat is beleértve)	92=1+35+54+59-80	10 164	16 045	37,27	37,61	38,5	40,4

Forrás: Eurostat Database (gov_10a_taxag.xls file), KSH Statad adatbázis (3.1.17.1. táblázat)

A KSH a fenti táblázatnál részletesebb, a konkrét magyarországi *adókra* vonatkozó adatokat az Eurostatnak is beküldendő ún. *Nemzeti adólista* táblázatban teszi közzé¹⁸. Ezeket a fenti táblázatban nem tüntettem fel, de az adórendszer szerkezetének alábbi elemzésében a fontosabb adónemekre és azok 2018. évi összegére (zárójelben milliárd forintban kifejezve) utalok, megvilágítandó a táblázatbeli, nemzetközi statisztikai kategóriák konkrét hazai tartalmát, beleértve azt, hogy melyik fenti kategóriába mely adókat soroltak be, és azoknak e kategóriákon belül mekkora a súlya.

Az mindenesetre már a táblázatból is látszik, hogy a hazai adóterhelés színvonala valamivel az EU átlaga alatt van, és azzal ellentétben nem növekszik, sőt 2019-re 36,5 %-ra csökkent. Az adórendszerben azonban jelentős átrendeződések voltak 2010 és 2018 között. A termék- és termelési adók súlya megnőtt (a GDP 1%-ával), az egyéb adók súlya viszont hasonló mértékben csökkent. A társadalombiztosítási járulékok súlya a GDP 0,4%-ával megnőtt, de ezen belül a munkaadói részt 1,25 százalékponttal lecsökkentették, a munkavállalói részt viszont 1,65 százalékponttal megnövelték. Ezt nem ellensúlyozta a magánszemélyek jövedelemadójának 1,2 százalékpontos csökkenése, főleg ha tudjuk, hogy az egykulcsos szja-ra való áttérés a kisjövedelműek jövedelemadó-terhelésének még a növekedésével is járt. Igaz, összességében a magánszemélyek járulékkerhelése csak alig magasabb mint az EU átlagában, a GDP 5,2%-ra csökkent szja-terhelése viszont már csak alig több mint a fele az EU átlagos 9,5%-os mértékének.

¹⁸ lásd a KSH Statad rendszerének NTL_3_1_17_1i_EU-val.xls táblázatát

A vállalatok jövedelemadó-terhelésének mértéke (társasági adókulcsa) viszont alig több mint a fele az EU-átlagnak. Magyarország részvétele a nemzetközi (főleg regionális) adóversenyben ugyan önmagában nem tekinthető az unortodox gazdaságpolitika sajátosságának, az viszont, hogy ezt az EU-tól kapott masszív támogatásokra alapozva teszi (ahogy azt az EU nagy nettó befizető államai gyakran szóvá teszik), felvetné ennek gyanúját. Viszont a vállalatokat terheli a D.214I kódú Általános forgalmi adók közé sorolt, a GDP 1,65%-a körüli (2018-ban 711 Mrd Ft-ra rúgó) *iparüzési adó*, amelyhez hasonló más EU-országban nemigen található (a táblázat megfelelő számadata zérus is), így az adóparadicsom minősítéssel addig nem feltétlen lehet egyetérteni, amíg a nagyvállalatok ebből az adóból is nagyobb kedvezményeket nem kapnak¹⁹.

Az unortodox gazdaságpolitika nem annyira az átlagos mutatókban, hanem az egyes ágazatokkal szembeni differenciált bánásmódban érhető tetten. Az adók körében ez leginkább a D.214E kódú *reklámadó*ban (14 Mrd Ft), a D.214H kódú *távközlési adó*ban (54 Mrd Ft), *turizmusfejlesztési hozzájárulás*ban (21 Mrd Ft), *pénzügyi tranzakciós adó*ban (233 Mrd Ft), a D.214I kódú *innovációs járulékb*an (74 Mrd Ft), a *közfinanszírozott gyógyszerek forgalma után fizetett adó*ban (49 Mrd Ft), *népegészségügyi termékadó*ban (41 Mrd Ft), *ágazati különadók*ban (amely „válságadók” a 2010. évi 191 Mrd Ft-ról indulva 2011-ben 206 Mrd Ft-tal tetőzve 2018-ra 4 Mrd Ft-ra zsugorodtak) jelentkezik, de esetleg ide sorolhatók az energiaipart terhelő, szintén D.214I kódú *szénhidrogén készletezési díj* (33 Mrd Ft), a D.214L kódú kötelező *befizetés a villamosenergia irányító rendszer (MAVIR) számára* is (28 Mrd Ft), valamint a D.51E kódú *egyéb, máshová el nem számolt jövedelemadók* címen kimutatott *energiaellátók különadója*, közkeletű néven „Robin Hood-adó” (60 Mrd Ft) is.

Bár összességében a termelési adók GDP-arányos szintje sem haladja meg az EU átlagos szintjét, ezen belül is vannak olyan – a számítási és felhasználási szabályaik, illetve a szokatlan mértékük miatt – ’unortodox-gyanús’ hungarikum jellegű tételek, mint például a D.29A kódú *közművezetékek utáni adó* (54 Mrd Ft), a D.29B kódú *cégautóadó* (36 Mrd Ft), a D.29C kódú *rehabilitációs hozzájárulás* (93 Mrd Ft), *szakképzési hozzájárulás* (134 Mrd Ft), *gyógyszerismeretek után fizetendő adó* (11 Mrd Ft). Ez utóbbi (orvoslátogató-adónak is nevezett) a korábban említett cégautóadóval, valamint a szintén D.29C kódú *kisadózók tételes adója* (KATA, 128 Mrd Ft) és *kisvállalati adó* (KIVA, 45 Mrd Ft) tételekkel együtt a magyar gazdaság igen nagy problémáját jelentő korrupcióra és adócsalásra adott állami reakciónak is tekinthető, amit szintén nem önmagában, hanem sajátos mechanizmusait tekintve lehet esetleg az unortodox gazdaságpolitika eszközeinek tekinteni.

A termelési adók D.29E kódú alcsoportján belül a 2010-ben még 136 Mrd Ft-ra rúgó, 2018-ra 43 Mrd Ft-ra szelidült *rendkívüli tőkeadók*, valamint az összességében 39 Mrd Ft-ra rúgó, a különféle²⁰ *garancia-alapokba befizetendő kötelező díjak*. Ez utóbbiaknak sem annyira a kive-

¹⁹ De február 5-én Varga Mihály pénzügyminiszter ismertette a Nemzeti Versenyképességi Tanács javaslatát, hogy 2021-től az értékcsökkenési leírás (amortizáció) levonható legyen az iparüzési adó alapjából, és a tanács tárgyalta arról is, hogy a vállalkozások a kutatásfejlesztésre fordított költségeik ötszörösét vonhassák le az adóalapból. (https://nepszava.hu/3066154_tizedelesre-itelik-a-nagyvarosokat-a-telepu-lesek-penzebol-osztogatna-varga)

²⁰ Befektető-védelmi, Országos Betétbiztosítási, Szanalási, Kárrendezési Alap, valamint a Szövetkezeti Hitelezési Közös Tőkefedezeti Alapja (SZHTKA)

tése, mint a felhasználás sajátosságai (mint például a Befektető-védelmi Alap felhasználása a Quaestor fiktív, azaz nem biztosított kötvényei tulajdonosainak kártalanítására) tekinthetők unortodoxnak.

Az EU-tól kapott, D.29F kódú *széndioxid kvóta értékesítés bevétele* rovatban elszámolt összeg sem tekinthető hungarikumnak, viszont az igen, hogy a bevételt jellemzően nem környezetvédelmi célokra költi a kormány²¹, sőt a bevételek összegét is némi rejtély övezi: 2018-ra a nemzeti adólistában csak 26 Mrd Ft van feltüntetve, miközben a költségvetési zárszámadás IKM fejezetében és az előző lábjegyzetben említett cikkekben egyaránt 72 Mrd Ft. Kérdés, hogy mi van ezzel a 46 Mrd Ft el nem számolt bevétellel.

Terjedelmi okokból és a témánk szűkebb értelmezése miatt is e cikkben nem taglalom tovább az adórendszer sajátosságait. Viszont már a fentiekből is érzékelhető, hogy önmagában **az adók nagy száma** is utal az adórendszer differenciált jellegére és az állam gazdaságba való beavatkozásának mélységére. Ráadásul az elvonások és támogatások sokszor burkolt formában jelentkeznek az adókedvezményeken és lényegében minden, a piaci versenyt torzító állami beavatkozás okozta nyereségen, illetve veszteségen keresztül. Itt szinte lehetetlen a felsorolás végére érni, mert a kedvezményes hitelezéstől, túlárazott közbeszerzésektől és állami (vagy állami cégek révén történő) tőkeemelésektől kezdve a különféle monopolhelyzetek, járadékszerzési lehetőségek teremtésén, bennfentes információknak egyes üzleti szereplőkhöz való eljuttatásán keresztül egészen a különféle szabályozókedvezményekig számtalan formában valósulhat ez meg. Igaz ezek nem csak a magyar gazdaság, illetve az unortodox gazdaságpolitika jellemzői, még a Közös Piacnak induló Európai Unió országaiban is számos példát lehetne ezekre találni.

Mindenesetre modellezési szempontból különösen fontos a **rejtett támogatások és elvonások** feltárása, illetve a hivatalos vagy közkeletű, de téves, illetve **félrevezető**²² **elnevezések** képest azok **valós tartalmának**, funkciójának („mechanizmusának”) bemutatása. Elégtelen és/vagy nem valós szerepüknek megfelelően ábrázolt adatokkal és összefüggésekkel nem lehet a gyakorlatban (hatásvizsgálatokban, előrejelzésekben, nemzetközi összehasonlításokban stb.) hasznosítható modelleket készíteni (ahogy az amerikaiak mondják: „garbage in, garbage out”).

A modellezést azonban nem segíti elő a nem hagyományos gazdaságpolitikát folytató kormányok **titkolózási** hajlama (lásd például a Költségvetési Felelősségi Intézetnek az állami költségvetés átláthatóságát mérő Open Budget Survey nemzetközi felmérésről szóló anyagait és egyéb elemzéseit²³). Ennek lehetséges kvázi-racionális magyarázatai az alábbiakban vázolhatók:

Tűzoltó jellegük miatt hevenyészettek, jogilag támadhatók (főleg ha visszamenőleges vagy diszkriminatív jellegűek),

A társadalompolitikai célt nyíltan nem vállalják fel: például egyes rétegek szülési kedvének visszafogása, multik és magas jövedelmű rétegek támogatása (adverz jövedelemelosztás), protek-

²¹ Lásd például a <https://www.portfolio.hu/uzlet/20190130/rekordbevetelt-ert-el-az-allam-szen-dioxid-kvotakbol-312241> és https://nepszava.hu/3041177_palkovicsnak-egy-napja-maradt-hogy-hasznositsa-a-beragadt-szen-dioxid-kvotat-cikkeket

²² Jellemző példa erre a népnyelvben a bérlakások privatizálása után több mint negyed évszázaddal még mindig albérletnek hívott, valójában rendes bérleti jogviszony.

²³ <http://kfib.hu/hu/obs2019>, http://kfib.hu/uploads/OBS2019/OBS2019_Rovid_osszefoglalo.pdf

cionizmus, általában nemzetközi szerződések, megállapodások kijátszása (pl. orosz embargó), jövedelmek és vagyonok elinflálása.

A részletes információk alapján elinduló társadalmi vita, lobbicsoportokkal való foglalkozás stb. elvonja a radikális átalakításokkal amúgy is túlterhelt apparátus idejét.

3. A HAZAI UNORTODOX GAZDASÁGPOLITIKA INTÉZKEDÉSEINEK CSOPORTOSÍTÁSA

Átfogó elemzés és értékelés helyett a Magyarországon alkalmazott, *hungarikum* jellegű gazdaságpolitika egyes részjelenségeit tekintjük át aszerint csoportosítva, hogy elsősorban a nemzetgazdaság mely főbb *reálkategóriájához* illetve a *jövedelemelosztás* mely fázisához kapcsolódik.

Erőforrásokkal kapcsolatos intézkedések:

Tőkéhez, beruházásokhoz kapcsolódók: Befektetés-ösztönzés (kapcsolódó infrastrukturális létesítmények állami átvállalása társadalmi prioritásokat mellőzve), cégfelvásárlás, transznacionális, engedélyezési-kivételezési szabályok (pl. plázastop, nemzetstratégiai jelentőségűvé való átminősítés), tőkeadók (pl. közművezeték adó, kamatok után fizetendő egészségügyi hozzájárulás), diszkriminatív, és a földpiacot aránytalanul korlátozó és jogorvoslati lehetőségeket kiüresítő földtörvény, állami földbérletek és földeladások anomáliái, állami tőke átengedése magánprofit szerzésére (pl. Duna Aréna uszoda Hosszú Katinka cégének).

Munkaerőhöz kapcsolódó: Kivándorlás- és bevándorláspolitikák (pl. árfolyampolitikán keresztül munkaerő export, diákok 'röghöz kötése'), foglalkoztatás-ösztönzés (tankötelezettségi korhatár csökkentése, munkahelyvédelmi akcióterv, fiktív közmunka állások létesítése, szociális juttatások munkaviszonyhoz kötése (sőt a felnevelt gyerekek jövedelmi helyzetéhez kötése a szülőtartási kötelezettség fokozásával): 'munkaalapú társadalom', 'Nők40' és egyéb (pozitív diszkriminatív?) nyugdíjkorhatár-szabályok, oktatás-szakképzés mennyiségét és minőségét érintő szabályozások, sztrájkjog unortodox korlátozása (pl. egyes minisztériumokban a lojalitási kötelezettségre hivatkozva tagadják meg, elnézik a Suzuki gyár és WizzAir szakszervezet-ellenes gyakorlatát).

Termeléshez kapcsolódó: Kutatás-fejlesztés támogatása unortodox módszerekkel (pl. az Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat létrehozása a cégek alkalmazott kutatási feladatai átvállalására), monopóliumok és piaci koncentrációk létrehozása (nemzeti közművek, takarékszövetkezetek 'integrációja', szerencsejáték automaták, kaszinóengedélyek, frekvenciakoncessziók szabálytalan irányítása (pl. Klubrádió), az orosz gáz értékesítésének átengedése MET-nek, utalványpiac, dohánykereskedelem, tankönyvpiac, taxis kartell az Uber betiltásával, dinnyekartell), protekcionista intézkedések (a hazai termékeket előnyben részesítő előírások, razziák az elvárásoknak nem engedelmességek cégeknél), stratégiai megállapodások, pálinka-szabadságharc, környezetvédelmi, közbiztonsági, egészségügyi stb. szempontból elnéző szabályozás (pl. Red Bull Air Race, Forma-1 versenyek, zajos könnyűzenei fesztiválok, dunai turistahajó forgalom), piacidegen előírások a visszaélésekre hivatkozva (beszerzési ár alatti értékesítés tilalma, 2 évnél hosszabb ideig veszteséges kereskedelmi működés tilalma).

Kereslethez kapcsolódó: Állami megrendelések (buszgyártásfejlesztési programhoz kapcsolódó kötelezések, Forma-1, Red Bull Air Race, élsport, állami hirdetésekön keresztül egyes médiatemények unortodox támogatása, Audik tömeges és magas áron való beszerzése érdemi indoklás nélkül), EU-pénzek becsatornázása kiválasztott cégekhez (cégekre szabott pályázati kiírások a névleges közcél és a költséghatékonyság háttérbe szorításával), MNB és alapítványai kvázi-fiská-

lis tevékenysége banki pénzteremtésből (forint leértékelésből származó, tehát belföldi gazdasági szereplőktől való elvonásnak tekinthető realizált historikus árfolyamnyereségből).

Árszabályozás: Rezsicsökkentés (pl. az energiaárakban egyes valós költségelemek elszámolhatóságának megtiltása, az amortizáció kivétele a vízdíj kalkulációból, önköltség alatti személyszállítási díjak), taxi hatósági árássá tétele, kéményseprés, öntözővíz, iskolai tankönyvek egy részének stb. ingyenessé tétele, 27%-os, majdnem világrekord-méretű áfa²⁴, unortodox gazdaságfehérítési intézkedések²⁵ (NAV-hoz bekötött pénztárgép, online számlázás, EKÁER stb.) inflációs újraelosztási hatása, a gyenge forintárfolyam fenntartása devizaswapokkal.

Jövedelemszabályozás: Szektorspecifikus, illetve büntető jellegű (sokszor másnak álcázott) adók. Ilyenek: a sok évvel korábbi mérlegfőösszeg arányában fizetett bankadó, energiaellátók különadója (Robin Hood-adó), távközlési adó, belkereskedelmi adó, népegészségügyi termékadó (pl. villanyborotvákra annak áramfogyasztása ürügyén), tranzakciós adó illetéknek álcázva, aránytalan élelmiszerlánc-felügyeleti díj, progresszív és elretentő mértékű reklámadó, az üzemanyag jövedéki adójának függővé tétele a világgpiaci ártól, a közfinanszírozott gyógyszerek forgalma utáni befizetés, szerzői jogdíjak állami felosztása, adókedvezmények (TAO, iparűzési adómentesség focikluboknak az egészséges életmód támogatása ürügyén, bankadó kedvezmény hitelezési expanziótól függővé tétele), kisvállalkozások kedvezményes adózása (elkerülendő a feketegazdaságba való eltűnésüket), cégautóadó, TB-ellátást nem érintő járuléksökkentések, TB-járulékfizetéstől elszakított ellátások (pl. művész-nyugdíj).

Hitelezésen keresztüli támogatások: Kedvezményes hitelek nyújtása szelektív vállalati körnek (Eximbank, MFB), illetve a bank új tulajdonosai a saját cégüket hitelezik kedvezményesen (MKB, Széchenyi Bank), MNB kamatmentes növekedési hitelei célzott vállalati körnek, MNB kötvényvásárlásai bizonyos vállalatok megsegítésére, MNB alapítványok államkötvény-vásárlásai.

Transzferek: Végtörlesztés, magánnyugdíj-megtakarítások államosítása, kötvény- és egyéb piaci károsultak önkényesen kiválasztott körének kártérítés fizetése a bankok ügyfelei, illetve az adófizetők terhére (Quaestor, Buda-Cash, Humán Operátor Zrt. Szeviép stb.), asszisztálás a nyugati cégek adókerülő trükkjeihez (a General Electric 2015. évi gigantikus, 3500 milliárd forintra rúgó, a svájci magasabb nyereségadót elkerülő transzferázásához a 'feltételes adómegállapítás'-nak nevezett egyedi alku során).²⁶

Természetesen néhány többcélú, illetve komplexebb intézkedést nehéz a fenti kategóriákba besorolni. Például a MALÉV 'stratégiailag kiemelt jelentőségű gazdálkodó szervezetté' minősí-

²⁴ Pontosabban 3. hely, amennyiben jelenleg tudomásom szerint Bhutánban 50%-os áfa kulcs van, Indiában pedig a 2017-ben bevezetett adóreform (egységesítés) óta az öt különböző áfa kulcs közül a legmagasabb 28%-os. Djiboutiban 33%-os áfa kulcs volt 2008-ig, Myanmarban pedig 30%-os 2016 végéig. (<https://tradingeconomics.com/bhutan/sales-tax-rate>, <https://tradingeconomics.com/india/sales-tax-rate>, [https://en.wikipedia.org/wiki/Goods_and_Services_Tax_\(India\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Goods_and_Services_Tax_(India)), <https://tradingeconomics.com/djibouti/sales-tax-rate>, <https://tradingeconomics.com/myanmar/sales-tax-rate>)

²⁵ Ezek többnyire nem azért tekinthetők unortodoxnak, mert drasztikus módon igyekeznek az adóalapot feltárni, hanem azért, mert a fejlett piacgazdaságokban az ilyen módszereket a vállalatok üzleti titkaiba való aránytalan állami betekintésnek tartják.

²⁶ https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/a_magyar_adotrukkon_borultak_ki_a_svajciak.628430.html

tése a csődje előtt 4 nappal a hitelezőket hátrányosan érintette a felszámolási eljárás során, de kihatott a cég dolgozóinak kártérítésére, a beszállító cégekre és az állami költségvetésre is²⁷.

4. A FENTI JELENSÉGEK ÁBRÁZOLÁSA A CGE MODELLEKBEN

Általában ha valamely kategóriát nem tudunk a modellben „megmagyarázni”, a modell más kategóriái függvényében leírni (endogén változóként kezelni), akkor kívülről (exogénként) adjuk meg. A probléma ezzel való megkerülése azonban számos problémát vet fel. A modellekben ugyanis kategóriák igen **eltérő okokból szerepelnek exogénként**:

- Értékük ismert, független a modell számítási eredményeitől.
- Nem ismerjük pontos értékét, de kíváncsiak vagyunk, hogy egyes **feltételezett értékeik** függvényében hogyan alakulnak a modell számítási eredményei (*feltételes hatásvizsgálat*).
- Nem ismerjük a pontos értékét, de kíváncsiak vagyunk, hogy egyáltalán ez mennyire fontos a modell egyes változói alakulásának szempontjából (*érzékenység-vizsgálat*).
- Eszközkeresés: Egy gazdaságpolitikai célt kifejező változót exogénként beállítva a modellel arra keresünk választ, hogy az adott cél eléréséhez milyen eszközök szükségesek (pl. adott külkereskedelmi egyenleghez milyen reálárfolyam szükséges).

A nem-hagyományos gazdaságpolitikai intézkedésekkel kapcsolatos kategóriák exogénnek választásakor tehát tisztázni kell, hogy a fentiek közül **mely okból választottuk exogénnek** az adott kategóriát. Például a beruházást lehet azért is exogénnek választani, mert a nem hagyományos gazdaságpolitika olyan helyzetet teremt, hogy a beruházások gyakorlatilag **determináltak** (a közbeszerzéseken, támogatásokon, engedélyezési eljárásokon és hitelfinanszírozáson keresztül biztosan megvalósul az állami szándék), vagy éppen azért, mert annyira összezavarja a potenciális beruházókat, hogy **magatartásuk megjósolhatatlan**, vagy legalábbis a modell összefüggései által nem lehet leírni (megmagyarázni) a beruházási viselkedésüket.

Még nagyobb probléma, hogy a szokásos többszektoros nemzetgazdasági modell típusok elméleti keretébe nem nagyon fér bele olyan kategóriák exogénként való megadása, mint például a *termelési szintek, illetve az árak*. Ha e modell típusokon belül az ún. *makroökonómiai lezárás* jellege szerinti altípusokról van szó, akkor azok endogén makro változóit (például a neoklasszikus lezárásban a megtakarításokhoz igazodó beruházást) sem illik exogénnek választani. Tehát igen gondosan kell eljárni a nem-hagyományos gazdaságpolitikai intézkedések ábrázolásakor, nehogy megsértsük az adott *modell típus logikáját, elméleti koherenciáját*.

5. PÉLDÁK A FENTI JELENSÉGEK CGE MODELLEKBEN VALÓ ÁBRÁZOLÁSÁRA

Fentieket előrebocsátva e fejezetben vázolunk néhány javasolt eljárást a fentebb felsorolt nem-hagyományos hazai gazdaságpolitikai intézkedések modellbeli ábrázolására.

²⁷ https://hvg.hu/gazdasag/20120130_malev_csodtorveny , <https://novekedes.hu/interju/a-malev-volt-vezetoje-kitalal>, https://www.napi.hu/magyar_vallalatok/https://www.napi.hu/magyar_vallalatok/malev-kartalanitas-iata-vnyesekonombank.676118.html.676118.html

TŐKE-MUNKA HELYETTESÍTHETŐSÉG SZABÁLYOZÁSA

Az elvileg a tőke és a munka közötti technikai helyettesíthetőséget kifejező *rugalmassági együtt-hatót zérusra* vagy igen alacsonyra állítva lehet figyelembe venni olyan helyzetet, amikor egy ágazat a kormánytól kapott támogatások fejében bizonyos létszám foglalkoztatását vállalja. Általában ez a kapacitásbővítő beruházásokhoz kapcsolódik, és előre meghatározott többlet-foglalkoztatást jelent. Természetesen a munkaadói járulékok csökkentésével operáló 'munka-helyvédelmi akcióterv' közvetett ösztönző hatását a CGE modellekben hagyományos módon is lehet ábrázolni, ami a tőke és a munkaerő relatív költségének függvényében határozza meg a tőke/munka arányt. Ha viszont ez a járulékcsökkenés csak bizonyos (életkor, ágazat, egészségi állapot stb. szerinti) foglalkozási csoportokat érint, akkor az ennek megfelelő korrekt megoldás a munkaerő felbontása ezekre az alcsoportokra, ami a termelési függvényben ezek szerepének (beágyazási struktúrájának) tisztázását is igényli.

TERMELÉSI FÜGGVÉNY ÚJRADEFINIÁLÁSA

Általában, ha a szabályozás valamilyen arányt, vagy célcsoportot (komplementer, illetve kompetitív jelleget) hoz létre a termelési tényezők között (pl. benzinhez bioüzemanyag adalék arányának előírása), akkor ezt a termelési függvényben hasonló módon lehet ábrázolni. A célcsoport képzésre példa: előírják, hogy társasházi közös képviselő csak jogi vagy közgazdasági végzettségű személy lehet, így e két munkaerőtípus között helyettesíthetőséget teremtenek. Ide tartoznak a különféle folyamatszabályozási előírások (protokollok) is, amelyek eltérő arányú input-kombinációkként jellemezhetők és a Lineáris Tevékenységelemzési Modell (vagy annak a Neumann-modell által képviselt típusa) alternatív technológiáiként kezelhetők.

OPTIMÁLIS ÉS NEM OPTIMÁLIS VISELKEDÉS KOMBINÁCIÓJA

A CGE modellekben a termelők, illetve háztartások piaci viselkedését általában optimalizálási feltevésekből vezetik le. Természetesen ez az optimum annak az igen absztrakt, elnagyolt optimalizálási modellnek a megoldása, amely igen távol esik a valóságtól. Ha egy ilyen ihletésű (elméleti hátterű) modellben mégis élethűbben szeretnénk ábrázolni a szereplők viselkedését, akkor más viselkedési szabályokat (függvényeket) is megkísérelhetünk beépíteni. Ennek egy óvatos technikai formája a kétféle viselkedési függvény (pl. konvex lineáris) kombinációja. A kétféle viselkedés *relatív súlyának változtatásával* lehet figyelembe venni a viselkedésnek nemcsak az absztrakt optimumtól való távolságát, hanem annak az unortodox gazdaságpolitikai környezetben való elhajlását is. Például gyakran előfordul, hogy egy ágazat, vagy akár egy vállalat a termelés egy részét a normál piaci magatartása szerint végzi, más részét (pl. a kapacitásbővítő beruházásait, beszerzései import-hazai összetételének meghatározását, exportját vagy szponzorációs gyakorlatát) viszont az unortodox gazdaságpolitika elvárásainak való megfelelési igény szerint (pl. 'stratégiai megállapodások', 'nemzetstratégiai jelentőségű beruházással' történt átminősítés keretében). Vigyázni kell azonban arra, hogy a gazdasági szereplők viselkedésének egyes mozzanatait leíró összefüggések egymással koherensek maradjanak, a modell ne vezessen abszurd következményekre.

FOGYASZTÁS FELOSZTÁSA ALAP ÉS VÁLTOZÓ RÉSZRE

A statisztika a fogyasztást vagy személyes és közösségi fogyasztásra, vagy háztartási (magán-) és kormányzati (államháztartási) fogyasztásra osztja fel. Az ingyenesen juttatott fogyasztási javakat (egészségügy, oktatás, energia, közlekedés, kulturális és szociális szolgáltatások stb.) legkézenfekvőbben a kormányzati fogyasztásban lehetne elszámolni. Ha azonban ez csak egyes rétegeket érint, akkor célszerűbb a háztartási fogyasztásban elszámolni, ideális esetben a háztartási szektort felbontva az érintett rétegek szerint.

Különösen a környezetvédelemre, a közbiztonságra, az esélyegyenlőségre, a gyermekjólétre stb. hivatkozva újabban ismét növekszik a háztartások fogyasztásán belül az állam, illetve az Európai Unió által előírt *kötelező fogyasztások* részaránya. A kötelezés sok esetben nem abszolút, de gyakorlatilag a háztartások nagy része által nem kikerülhető, mint például a bankok és biztosítók előírásai a lakásokkal kapcsolatban, az iskolák előírásai tankönyvvásárlás, ruházat, költséges rendezvényeken való részvétel stb. ügyben, vagy a diplomaszerezéshez előírt és (mivel az iskolában ilyen színvonalon nem tanítják meg) a családok által finanszírozandó nyelvvizsga bizonyítvány.

Érdekes elvi kérdés, hogy ezek a kötelező fogyasztások mennyiben tekinthetők piacconform intézkedéseknek. Általában amennyiben valamilyen *externália-hatás* (pl. az elkövető által meg nem téríthető okozott károk) kiküszöbölésére, illetve annak 'bearázására' ('internalizálására') irányulnak, akkor nem tekinthetők innovatív intézkedésnek. Amennyiben a kötelezés *aránytalan* (pl. az évi néhány ezer fő halálos, illetve súlyos sérülésével járó balesetének kiküszöbölése érdekében az EU által az autónként legalább milliós többletkiadást jelentő extrák előírása)²⁸, úgy joggal tekinthetjük olyan intézkedésnek, ami a piac logikájától eltérő gazdasági és/vagy politikai célokat követ.

Általában a fogyasztásnak az áraktól és jövedelmektől független részét a Stone által kidolgozott alapfogyasztás részeként lehet figyelembe venni, és a fogyasztói viselkedést az ún. Stone-Geary keresleti függvénnyel ábrázolni (Stone (1954)). Jóllehet Stone ezt a technikát a közhiedelemmel ellentétben nem e célból, és nem a létminimum szükséglet ábrázolására dolgozta ki, hanem az egyes termékek effektív, teljes ár- és keresletrugalmasságainak az empirikus adatokhoz való differenciálása céljából (mivel a szokásosan alkalmazott keresleti rendszerekben e rugalmasságok termékenként azonosak), nincs semmi akadálya, hogy a háztartások fogyasztásának predeterminált (modellén kívül adott) részének figyelembevételére alkalmazzuk, főleg egy olyan nem-hagyományos gazdaságpolitikai környezetben, amelyben e jelenségek köre, illetve súlya jóval nagyobb a szokásosnál (ingyen öntözővíz, ingyen tankönyvek).

JÁRADÉKOK FIGYELEMBEVÉTELE

Amint a fenti példákbl is érzékelhető, a nem-hagyományos gazdaságpolitikák számos járadék-szerzési lehetőséget teremtenek a bennfentes körök létrehozásától a közbeszerzési pályázati-írásoknak egyes pályázók előnyére való megfogalmazásán ('testreszabásán') át egészen a különféle oligopol és monopolhelyzetek (taxis szolgáltatás, takarékszövetkezetek, sajtó, szerencsejá-

²⁸ Lásd pl.: <https://infostart.hu/kulfold/2019/04/17/dontottek-jonnek-az-uj-kotelezo-felszereselek-az-autokba>

ték, étkezési utalványok, dohány, földpiac stb.) létrehozásáig, illetve magánvállalatoknak való átengedéséig.

Az ilyen helyzetekből eredő járadékok a működési eredményt (a hozzáadott értéknek a munkaerőköltségen és egyéb költségeken felüli részét) jelentősen az adott ágazatban megszokott, illetve átlagos normál profitráta fölé emeli. Ezt a modellekben az árképzési szabály megfelelő módosításával lehet kezelni. Konkrétan a működési eredményt fel kell bontani egy tőkearányos és egy nem-tőkearányos (mark-up) részre. A modell árhomogenitását megőrzendő ezt a mark-up részt is célszerű valahogy valorizálni, leggyakrabban a kibocsátás árindexével. Ebben az esetben *haszonkulcsos árképzésről* beszélhetünk.

TARTÓSAN VESZTESÉGES TEVÉKENYSÉGEK KEZELÉSE

Az unortodox gazdaságpolitika különféle sajátos megoldásokkal (például a hatósági vízdíj kalkulációból az amortizáció kiiktatása) jó néhány ágazat jövedelmezőségét tartósan a kritikus szint, de legalábbis a normál profitráta alatt tudja tartani. Ezek esetében lényegében mark-down-ról beszélhetünk. Ezen ágazatok nem tudnak megfelelő mértékben felhalmozni, sőt negatív működési eredmény (veszteség) esetében időnkénti támogatásra szorulnak. E támogatások formája lehet időnkénti adósság-elengedés (közlekedési vállalatok, kórházak, közmédia), alaptőke emelés, kamatmentes hitel stb.. A hosszú távú következményeket, illetve stacioner állapotokat (kiegyenlített, egyenletes pályákat) leíró modellezési gyakorlatban a negatív mark-up-ot állami támogatásnak tekintik függetlenül attól, hogy az konkrétan melyik időszakban következik be.

ADÓKEDVEZMÉNYEK

A nem hagyományos gazdaságpolitika előszeretettel operál a kevésbé átlátható és szelektív adókedvezményekkel. Ugyan kisebb mértékben és némileg eltérő céllal más EU-országokban is léteznek vállalati és lakossági adó-, járulék- és illetékkedvezmények, a hazai adókedvezmények struktúrája árulkodik a gazdaságpolitika unortodox jellegéről.

A sportcélú adókedvezmények egy olyan, elvben a piaci szférába tartozó ágazat sajátos támogatási rendszerének (adósságok állami átvállalása, élsportolók kegydíjai, létesítmények juttatása, adókedvezmények) egyik eleme, aminek normális piacgazdaságban nem szabadna léteznie. Ennek a piacot felülbíró rendszernek csak találgatni lehet a racionális magvát. Amennyire kihámozható, a kormányzat a sportot nemcsak olyan, a nemzeti érzést erősítő, sok ilyen irányú tehetséggel rendelkező fiatalnak gyors érvényesülést kínáló tevékenységnek tekinti, ami szó szerint minden határon túlmenő támogatást megérdemel, hanem komparatív előnyökkel rendelkező stratégiai ágazatnak is, számítva a befektetett irdatlan összegek előbb-utóbb való megtérülésére, azaz az ágazat színvonaljavulására, exportképességének növekedésére.

A modellekben általában célszerű az adókedvezmények bruttó módon történő elszámolása, azaz mint állami kiadás (erre utal a fogalom angol elnevezése, a tax expenditure is). Ami konkrétan a sportcélú társasági adókedvezményeket illeti, ami a névleg adományozó vállalatnál az adomány 100%-os, sőt annál magasabb mértékű visszatérülését eredményezi (azaz az „adományozás” utáni adózott nyeresége nagyobb az adományozás előttinél), az pedig modellezési szem-

pontból úgy tekinthető, mintha a sportegyesületek közvetlenül az államtól kapnák a támogatást, a névleg adományozó cégek pedig ennek fizetett közvetítői.²⁹

TRANZAKCIÓS ADÓ

Ennek az igazi hungarikum jellegű adónak a világon nincs igazi párja. Hasonló elnevezésű vagy mechanizmusú adó ugyan létezik más országokban (Argentína, Bolívia, Dominikai Köztársaság, Kolumbia, Mexikó, Peru, Pakisztán és Srí Lanka) is, és korábban (pl. Ausztráliában 2005-ig, Brazíliában 2007-ig, Venezuelában 2008-ig, Svédországban) átmenetileg még több helyen bevetettek hasonlót [Coelho, 2009], a mértékében és adóalapjának kiterjedtségében a látszólag hasonló társai a közelébe sem érnek. Máshol általában a nagy tőzsdei mozgások fékezésére és a rövidtávú tőzsdei spekulációs nyereségek leförlőzésére alkalmazzák. Itthon viszont funkciója és ezáltal diszfunkciója is sokkal szélesebb: vagyon-, jövedelem-, és forgalmi adó jelleget egyaránt mutat [Matheson, 2011]. Érdekes elméleti kérdés e jellegek pontosabb mibenléte, és az, hogy a gyakorlatban ezek közül melyik milyen súlyú.

Vagyonadó abban az értelemben, hogy a vagyon megőrzéséhez is általában mozgatni, forgatni kell a pénzt (gondoljunk csak arra, hogy a bankok megkülönböztetik az új és a régi, újra lekötött betétek kamatait az utóbbi rovására, ez a diszkrimináció civilizált országban tűrhetetlen).

Jövedelemadó abban az értelemben, hogy egyfelől a kedvezményezett felé a jövedelemként való átutaláskor le kell fizetni az adót, másfelől a kapott jövedelmeket fel is kell használni, így azok bankból való felvétele vagy onnan való átutalása során keletkező tranzakciós adó hozzávetőleg arányosnak tekinthető a jövedelemmel, illetve annak felhasznált részével. Ezt az összefüggést gyengíti az átutalásoknál érvényes adólimit, valamint a bankkártyás fizetések adómentessége. A bankkártyahasználatot viszont a bankok olyan mértékben megdrágították a sokezer forintos, számukra semmiféle érdemi költséggel nem járó éves bankkártya díjakkal, hogy az bőven fedezetet nyújt a bankok által formailag át nem hárítható tranzakciós díjakra.

Végül pedig forgalmi adó abban a mértékben, amennyiben a pénzmozgás mögött árumozgás (vásárlás) is áll. Bevezetése előtt a miniszterelnök is forgalmi adónak állította be, igyekezve besorolni abba a legitim folyamatba, amely révén a közvetlen adókról a forgalmi adók felé igyekeznek eltolni az adórendszert.

Kérdés, hogy ez az adó a pénzforgalmat nem tartalmazó (csak pénzállományokat szerepeltető) makrogazdasági modellekben hogyan ábrázolható. Természetesen a fenti okfejtés alapján lehet vagyon- jövedelem- illetve forgalmi adóként, illetve ilyen részekre osztva elszámolni, de szó lehet az egyes szereplők pénzforgalmát a reálgazdasági tevékenységükhöz kapcsoltan (pl. erre vonatkozó együttthatókat bevezetve) ábrázolni.

²⁹ <http://privatbankar.hu/ado/nem-orulnek-a-sportolok-matolcsy-utolso-miniszteri-intezkedese-nek-255882> „a támogatást nyújtó adóalany ...100 forint támogatás után 110 vagy 119 forint összegű kedvezményt tudott érvényesíteni.” A 2013-ban módosult rendszerről egy számpélda a <https://www.rsm.hu/termek/latvany-csapatsport-tamogatasa> portálon található.

DEVIZAADÓSSÁGOK ÁLLAMI ELTÖRLÉSE, ILLETVE FORINTOSÍTÁSA

Ugyan vitatható, hogy a végtörlesztés, illetve a banki elszámoltatás - aminek során a bankoknak ismét tetemes devizaköveteléseket kellett leírnia - többé-kevésbé hungarikum jellegű intézkedései unortodox gazdaságpolitikai lépéseknek tekinthetők-e, az alkalmazott módszer kétségtelenül unortodox: az euró árfolyam a kormányzópárt különféle nem szakember politikusainak valószínűsíthetően összehangolt nyilatkozatai által történt felbeszélése, sőt a forint konkrét intézkedésekkel való gyengítése, majd az euró drágán való eladása a kieső devizaforrásokat pótolni köteles bankoknak. Ezek az intézkedések megfelelően ábrázolhatók egy a gazdasági szereplők pénzügyi követeléseit és tartozásait (portfólióját) devizabontásban (is) szerepeltető (azaz a pénzügyi vagyonváltozásokat, a folyamatok és állományok stock-flow konzisztenciáját is figyelembe vevő) modellben, mint például a SOCIO-LINE modell [Révész, 2006; Révész-Takács, 2011a; 2011b]. Természetesen ennek adatait beszerezni, feldolgozni, valamint a pénzügyi viselkedés összefüggéseit beépíteni igen komoly feladat, amit csak úgy öncélúan nem szoktak felvállalni. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy egy ilyen modell időben felhívta volna a döntéshozók figyelmét a lakosság devizaadósságának (és hasonló fontossággal az állam devizaadósság-arányának) felduzzadására, annak potenciális drámai következményére, amint az euró árfolyam, sőt az ehhez képest felértékelődő svájci frank és dollár árfolyama felszökik. Ez a régiós devizákhoz képest is bekövetkező forintleértékelődés ráadásul messze nem volt független az unortodox gazdaságpolitikától, ami a jegybanknál is oda hatott, hogy az a kamatcsökkentésben érdekelt költségvetés céljainak messzemenő prioritást adjon, amire a befektetésminősítő intézetek az országot hosszú évekre a kötvényadósságok szempontjából a befektetésre nem ajánlott kategóriába sorolták át, és ami az EU-s csatlakozásban vállalt euró bevezetés folyamatát (beleértve a deviza árfolyam változások ingadozási sávjának szűkítését is) visszafordította.

EGYÉB UNORTODOX GAZDASÁGPOLITIKAI JELENSÉGEK ÁBRÁZOLÁSA

Ahogy a fejezet címében jeleztük, a fentiekben csak néhány példát adtunk meg a nem hagyományos magyar gazdaságpolitika fontosabb intézkedéseire, és azok modellbeli ábrázolásának lehetőségeire. Természetesen e jelenségek kimerítőbb, rendszerezettebb tárgyalást (például a részjelenségek és az ezekre alkalmazható modellezési technikák szempontjából történő megfelelő osztályozást) igényel, ami jövőbeni kutatás tárgya lehet. A korábban felsorolt, de részletesebben nem tárgyalt jelenségeket illetően például érdemes azon intézkedések körét meghatározni, amelyek *abszolút* összegű exogén változókkal/paraméterekkel (állami megrendelések, beruházások, állami támogatások), valamint azokat, amelyek valamilyen *relatív* mutatóval (adókulcs, együtttható stb.) ábrázolhatók a modellekben. Ehhez a csoportosításhoz természetesen a polgári jog alapelveinek megfelelően minden intézkedést, jelenséget **valódi tartalma**, ténylegesen betöltött funkciója alapján kell besorolni. Így a **megrendelésnek álcázott támogatások** (pl. állami hirdetések piacon életképtelen sajtótermékekben), a **befektetésnek, illetve munkahelyterem-**

tésnek álcázott támogatások³⁰, a szolgáltatási díjaknak álcázott elvonások (pl. az említett élelmiszerlánc-felügyeleti díj, a népegészségügyi adók egy része), a fogyasztó- és környezetvédelmi előírásoknak álcázott protekcionista intézkedések, az elnéző állami magatartás (pl. az EU-harmonizált pálinkaadó beszedésének az ellenérdekelt önkormányzatokra való háritása) a modellekben a valódi tartalmuknak megfelelően jelenítendő meg. A tudományos kutatásnak **nem szabad kritikátlanul elfogadnia** a közéleti szereplők, a politika által bedobott minősítéseket, mint például a 'rabszolgatörvény', 'plázastop' vagy 'diákok röghöz kötése' szlogeneket, vagy a különféle családtámogatásnak nevezett, valójában a tehetősebb családok keresletének (lakásépítésének, autóvásárlásának, fogyasztásának), illetve munkaerőpiaci kínálatának (nagyzüldi GYED, a 'Nők40' nyugdíjprogram, ami a dolgozni kívánó édesanyákat támogatná azáltal, hogy a gyerekgondozási teendőket fiatal nagymamák veszik át, dupla gyermeknevelési támogatások/ellátások gyorsabb ütemben megszült gyerekek után, bölcsőde- és óvodaépítés) növelését szolgáló, de nem feltétlen unortodox intézkedéseket.

ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK

Természetesen a rendelkezésre álló modelljeinkkel nem mehetünk ennél mélyebbre, de a témának a jelen felvázolási kísérlete is elég lényeges dolgokat világított meg. Ezek közül módszertanilag a legfontosabbak az alábbiak:

- A beruházásokat érintő szelektív kormányzati magatartás miatt különösen célszerű a modellekben **ágazatilag különböző beruházási viselkedések** (függvények) beépítése [Révész, 2019; Thiele–Wiebelt, 1993]. Ehhez célszerű a jövedelemelosztást a működési eredmény meghatározásán túl is levezetni egészen az egyes **ágazatok/célcsoportok rendelkezésre álló jövedelmének meghatározásáig**.
- A nem-szokványos gazdaságpolitikák jellemzően differenciáltan (esetenként egyenesen diszkriminatív jelleggel) érintik a gazdasági szereplők egyes csoportjait. Ezért modellezésük különösen fontossá teszi a megfelelő mélységű **ágazati bontást** (sőt a 'nemzeti tőkésosztály' megteremtési és egyes ágazatokban domináns szerepre juttatni kívánó gazdaságpolitika mellett célszerű a termelési szféra felbontása tulajdonosi szektorok szerint is, ahogy azt egy-két hazai kutatás is megkísérelte [Lóránt, 2012; Boda et al., 2019]) és a háztartási szektor (regionális, jövedelmi szint, vagy munkaerőpiaci helyzet szerint definiált) rétegekre bontását. A **rétegbontás** általában a **munkaerőpiaci viselkedés** szempontjából is igen eltérő rétegeket jelent, így különösen fontos e rétegek (egyes esetekben sajátos) munkaerő-kínálatát is explicit módon ábrázolni (pl. egy CET-**munkaerő-kínálati függvénnyel**, amelynek paraméterei rétegenként eltérhetnek).
- Az unortodox gazdaságpolitika jelentős gazdasági befolyásoló szerepére való tekintettel a **termelési függvény beágyazási struktúráját**, illetve az abból levezetett viselkedést (az input-kombinációk meghatározását) is érdemes megfelelően (újra)modellezni.

³⁰ Érdekes, hogy miközben a kormánykritikus sajtó azon szörnyülködik, hogy milyen gyorsan és az egy létrehozandó munkahelyre vetítve milyen irreálisan magas szintre nőtt a multikégek munkahelyteremtő célúnak deklarált támogatása, senki nem vizsgálta meg, hogy a támogatás céljának ilyen megjelölése nem éppen az Európai Bizottság jóváhagyásának könnyebb és gyorsabb megszerzését célozza-e.

- Egy determinisztikus modell készítőjének vagy felhasználójának nem kell érzéketlennek lenni a *sztohasztikus* jelenségek iránt (pl. befektetői kockázat). Ha ezt formálisan nem is tudja beépíteni a modelljébe (**kockázati prémiumokkal** stb.), azért a modell értékelésénél, a továbbfejlesztési irányok megjelölésénél rámutathat ennek következményeire.
- Az *árképzési formulákban* meg kellene jeleníteni a **járadékokat** a *mark-up* részeként és megfelelően *valorizálni*.
- A **Magyar Nemzeti Bankot** a bankrendszerrel külön kell ábrázolni, és mind az EU-tagsággal járó speciális szabályait (pl. az EU-s támogatások forintra váltási kényszere), az állam devizahitel felvételeinek és törlesztéseikhez szükséges **devizaátváltási kötelezettségét**, valamint **kvázi-fiskális tevékenységét** (támogatások, szelektív hitelezés, felügyeleti tevékenységének differenciált hatásait stb.) ábrázolni kellene.
- Az exogén kategóriák megválasztásánál **figyelemmel kell lenni a modell logikájára**, hogy a modell *regularitásának*, azaz az egyenletek és változók számának egyezésének *megtartása* végett egy szokásosan endogén kategória exogénné tétele ellentételezéseként melyik egyenlet hagyható el, illetve melyik másik kategória válhat endogénné.

A fenti gondolatok ugyan elsősorban a **determinisztikus többszektoros nemzetgazdasági modellek** kapcsán merülnek fel, de remélhetőleg hasznos információkat adhatnak a *parciális* egyensúlyi modellek, *sztohasztikus* modellek, *játékelméleti* modellek, *idősorelemzések* és a kvantitatív közgazdaságtan más művelői számára is. Bár jelen cikkben nem térhettünk ki a fenti technikák alkalmazásának részletes módjára (ami annak a modellnek bizonyos szintű formális bemutatását is igényli, amelybe beépítésre kerülnek) és az ezekkel végzett számítások ismertetésére, remélhetőleg további konstruktív visszajelzéseket kapva, erre nemsokára egy újabb cikkben sor kerülhet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Állami Számvevőszék (2019): Állami befektetésösztönzés és munkahelyteremtési intézkedések – elemzés, a Számvevőszék EL-1423-028/2019 számú jelentése
- Bod Péter Ákos (2014): Nem szokványos gazdaságpolitikák, Akadémiai Kiadó
- Boda György – Révész Tamás – Losonci Dávid – Fülöp Zoltán (2019): A növekedési ütem és a foglalkoztatás növelésének lehetőségeiről, Közgazdasági Szemle, LXVI. évf., 2019. április (376–417. o.)
- Coelho, Isaias (2009): Taxing Bank Transactions–The Experience in Latin America and Elsewhere. In International Tax Dialogue Conference, Peking, 2011 október
- Európai Bizottság (2020): State aid Scoreboard 2019, Brüsszel (https://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/state_aid_scoreboard_2019.pdf)
- Keen M, Krelove R, Norregaard J. (2010): The financial activities tax. Financial Sector Taxation–The IMFs Report to the G-20 and Background Material, ed. Stijn Claessens, Michael Keen and Ceyla Pazarbasioglu. Washington DC: International Monetary Fund. 2010 Sep:118-43.
- Lóránt Károly (2012): A magyar gazdaság szerkezeti jellemzői – kézirat
- Matheson, M. Thornton (2011): Taxing financial transactions: Issues and evidence, International Monetary Fund, Working Paper No. 11/54.
- Mihályi Péter (2016): Diszkriminatív, piac- és versenyellenes állami gazdaságpolitika Magyarországon, 2010–2015, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdasági Tudományi Intézete MT-DP – 2016/7 számú műhelytanulmánya

- Révész Tamás (2006): SOCIO-LINE, A fenntartható fejlődés modellje (második változat), A gazdaságelemzés módszerei 2006/I., Ecostat Gazdaságelemző és Informatikai Intézet, ISSN: 1419-4007, ISBN: 963235012X
- Révész Tamás – Takács Tibor (2011a): A SOCIO-LINE modell 2005. évi adatbázisának készítésekor szerzett tapasztalatok I., Statisztikai Szemle 2011/2. sz. (pp. 141-160.)
- Révész Tamás – Takács Tibor (2011b): A SOCIO-LINE modell 2005. évi adatbázisának készítésekor szerzett tapasztalatok II., Statisztikai Szemle 2011/3. sz. (pp. 253-274.)
- Révész Tamás – Zalai Ernő (1992): Adók és támogatások a magyar gazdaságban, AULA 1992/2. szám, 30-54. oldal
- Révész Tamás (2019): Ágazati beruházási függvények a számszerűsített általános egyensúlyi modellben – elmélet és modellszimulációk, megjelenés alatt a Szigma 2020/4. számában (letölthető a Corvinus Kutatások <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4423/> honlapjáról)
- Révész Tamás (2019a): Nem-szokványos gazdaságpolitikai intézkedések figyelembevétele a nemzetgazdasági modellezésben. Műhelytanulmány (working paper). Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtani Intézet Matematikai Közgazdasági és Gazdaságelemzés Tanszék, Budapest (kézirat, letölthető a Corvinus Kutatások <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4420/> honlapjáról)
- Stone, R. (1954): Linear Expenditure Systems and Demand Analysis: An Application to the Pattern of British Demand. *Economic Journal*. 64 (255): 511–527. oldal (<https://www.jstor.org/stable/2227743?seq=1>)
- Thiele, R. – Wiebelt, M. (1993): Modeling deforestation in a computable general equilibrium model, Kiel Working Papers, No. 555 (Leibniz Information Centre for Economics)